

יד ושם ירושלים

יולי 1996

גיליון 1-2, אב תשנ"ו

כתבה מרכזית:

24 שעות בהר הזיכרון - פסיפס אנושי

מאת מיכל מוריס קמיל

כ"ז בניסן תשנ"ו, 15 באפריל 1996

20:00
 הלחן האיטי והנוגה של הניגון "העיירה בוערת", שחיבר המשורר היהודי מקרקוב מרדכי גבירטיג, מחלחל בחלל האוויר הדחוס, הכבד, לקראת פתיחת העצרת ליום הזיכרון לשואה ולגבורה. בצדה של כיכר גטו ורשה, מעל מסך וידאו ענק, מוקרנות תמונות תיעודיות המציגות את אימי הקיום היומיומי של יהדות אירופה לפני 51 שנה בלבד. אט אט מתמלאת הרחבה משפחות שלמות על דורותיהן. סבים מחבקים את ילדיהם ונכדיהם בעוצמה שהאחרונים אינם מסוגלים להבין. קצינים בכירים בודקים את שעוניהם בציפייה מתוחה. זוגות מבוגרים, שעברם המשותף והנורא רובץ עליהם בשתיקה כבר שנים ארוכות, עומדים בדממה. כל אלה ממתנינים לפתיחת הטקס.

נשיא המדינה עזר וייצמן ורעייתו ראומה בטקס הממלכתי

24 שעות

פסיפס אנושי ביום

” שקט, שקט, אל בסער,
 מביעי הלב!
 עד אשר חומות תפלנה
 נאלם הכאב.
 אל נא בני לי, אל תצחק נא!
 לא עת צחוק עכשיו;
 צר הפך את אבינו
 לעלה בסתיו” 66

20:02
 הקהל קם על רגליו עם כניסתם של נשיא המדינה, עזר וייצמן, ושמועון פרס, ראש הממשלה דאז. משמר כבוד של צנחנים צעירים עומד בדום מתוח, כשדגל ישראל מורד לחצי התורן כמחווה של כבוד לקורבנות הנאצים. "הטרגדיה של העם היהודי בשואה נבעה מחוסר יכולתו להגן על עצמו", אומר הנשיא וייצמן בנאומו. "ששת המיליונים שנרצחו והושמדו הם העדים להחלטה הנחרצת שלנו: לא עוד, לא עוד. העם היהודי לא יהיה עוד חסר הגנה בפני אויביו". לאחר נאומו של הנשיא שרות בנות מקהלת מורן את השיר "פונר", שהולחן ב-1943 בידי הילד בן ה-11 אלכסנדר וולקובסקי-תמיר בגטו וילנה, על-פי מלותיו של שמרק קצריגינסקי:

20:13
 ראש הממשלה, שמועון פרס, נושא דברים: "האיחור הטראגי בהקמתה של מדינת ישראל, הרף עין היסטורי, הוא שעשה את כל ההבדל בין עם חסר מגן ובין בלי בית, שכל החופים חסומים בפניו, ובין עם שיש לו בית וכוח מגן וחוף מבטחים. אש המשרפות האירה באור נוגה וטראגי מאוד את צדקתו של הרעיון הציוני... הציונות השיבה לעם היהודי את כבודו ואת מקומו הלאומי. העם שב ונטל את האחריות

יד ושם מלות פתיחה

ק **ראים ועמיתים יקרים, שלום!** "לחזור ולחיות" היה סימנו וציונו של יום הזיכרון לשואה ולגבורה השנה. "לחזור ולחיות" הוא תמצית ביטויה של תכונת ההישרדות, שאיפיינה אותנו בכל הדורות. כוח הישרדות זה היה יצוק מאז ומעולם בהוויה רוחנית של חיי תרבות, משפחה וקהילה - שהם תמצית קיומנו כעם. ששת מדליקי המשואות בעצרת הממלכתית, שהתקיימה ביום הזיכרון ביד ושם, העלו את סיפורו של הדור: קורותיהם של מאות אלפי הניצולים ש"חזרו לחיות", שבחרו בחיים.

ניצולי השואה שבו ו"בחרו בחיים" והנחילו את הדבקות והבחירה לילדיהם ולנכדיהם. בני הדור השלישי, הצברים הצעירים, תלמידי התיכון, בוחרים "להתחבר" אל מוראות השואה וקורותיה. אנו מציגים בגיליון שלפניכם תופעה מעניינת: בחירתם של הצעירים הללו להבין, ללמוד, לכתוב עבודות בנושא השואה, ובכך אולי "להתחבר" אל זהותם שלהם.

הכתבה המרכזית מבקשת לקחת אתכם, הקוראים, למסע של 24 שעות מרתקות, מרגשות, לעתים לא קלות, עם 22 אלף המבקרים מכל רחבי העולם, שחוו את היום הסמלי ורב המשמעות הזה ביד ושם בירושלים.

המדור הקבוע "תוכנית האב - יד ושם 2001" פורס בגיליון זה את התוכניות למחשבו ולשכלול של ארכיון יד ושם.

המדור "בימה" יציג בכל פעם מחקר, פולמוס אקדמי או היבט היסטורי מעניין הנוגע לשואה. הפעם אנו מביאים משהו מן הפולמוס העולמי סביב ספרו של דניאל יונה גולדהגן.

כתב העת "יד ושם ירושלים" הוא גיליון המידע אשר יעדכן אתכם, עמיתינו, במעט ממגוון פעילויות המחקר, החינוך וההנצחה של הרשות. לצד אלה, יופיעו בכל גיליון כתבות וראיונות בנושא העולם היהודי, מורשת השואה ועניינים אקטואליים שעל סדר היום שלנו.

אנו תקווה, שהקריאה תעביר אליכם מן האווירה והעשייה ביד ושם, המתמודד עם האתגר של הנחלת זיכרון השואה לקראת האלף השלישי.

אביטל בר, עורכת

אביטל בר, עורכת

יד ושם **תוכן עניינים**
 6-2: 24 שעות • 7-6: דפי עד • 9-8: תוכנית האב
 2001 • 10: פנקסי הקהילות • 11: בטרות אישית
 13-12: פולמוס גולדהגן • 14: תגלית, ידיעות
 15: יידידים • 16: פרסומים חדשים ואירועים

די"ר פליקס זנדמן נולד בשנת 1928 בגרודנו, פולין. הוא ניצל מהתופת בנס, לאחר שהסתתר בבור בבית סבתו בעיירה וישיי. לאחר השחרור הפך לתעשיין מוביל והקים את קונצ'ן ההיי-טק "וישיי", הכולל 56 מפעלים ברחבי העולם, מהם שלושה בישראל. זנדמן אומר קדיש וסוחף בהתרגשותו את הקהל כולו. קולות בכי חנוק נשמעים בקרב מבוגרים וצעירים כאחד.

20:48

שירה חרישית של "התקווה" נועלת את עצרת הפתיחה של אירועי יום הזיכרון לשואה ולגבורה. ואולם, אין בכך סיום להרהורים ולניסיונות ההתמודדות של רבים עם הזיכרון האישי והקולקטיבי.

20:50

אירגנה מקומות מסתור בצד הארי ליהודים שהצליחו לברוח מן הגטו. כשהחריבו הנאצים את ורשה, מצאה רוטנברג מחבוא ונשארה בו עד תום המלחמה. הדברים שהיא אומרת בטקס, בשמם של ניצולי השואה, מרעידיים את לבבות השומעים. "השואה בעיני היא תזכורת מתמדת לצדה האפל והמעוות של נפש האדם. השואה בעיני היא מופת לעמידה יהודית מופלאה ולגבורה שבאה לידי ביטוי ביכולת להמשיך בשגרת היומיום, ביכולת להקים מערכת של לימודים חשאיים ושל עזרה הדדית ובכוח להמשיך בקיומם של חיי תרבות עשירים גם במצב של פחד". עוד אומרת ונדה רוטנברג, כי מול עיניה עומדת גבורתם של חסידי אומות העולם ושל חברי הארגון היהודי הלוחם. "הכתובת החרוטה על קירות המשפרות - 'לזכור ולעולם לא לשכוח' - היא המצית הלקח", היא מסכמת.

לגורלו וחזר אל בימת ההיסטוריה כאומה משגשגת ואיתנה". בעוד נאומו של פרס מהדהד באוזני הנאספים, מציתים מדליקי המשואות את ששת לפידי התמיד לזכרם של הנרצחים בנטאות ובמחנות הריכוז וההשמדה. יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשנ"ו הוקדש לנושא של "לחזור ולחיות". כל אחד מששת מדליקי המשואות ייצג היבט שונה של יכולת עמידה רוחנית ופיסית על רקע הפגיעה הנוראה שספג העם היהודי בשואה.

ונדה רוטנברג, סבתא לשלושה, הגיעה לישראל בשנת 1949. בתקופת השואה הייתה חברת המחתרת והתחזתה לנוצרייה, וכך הצליחה לקשר בין תושבי גטו ורשה ובין הצד הארי. בזמן הכיבוש הגרמני

20:36

תבחר הזיכרון הזיכרון לשואה ולגבורה

11:00 פנינה שוורצמן ונכדתה מיכל, ישראל

11:30 המזירה תרזה, צרפת

אפריקאי ואחד יוצא אתיופיה, ניצבים מול הלוח המנציח את גטו לודז'. **טל**, בן 16: "אין לנו שום קרובי משפחה באירופה, ואף אחד ממשפחתנו לא נפגע בשואה. כל מה שידוע לנו על השואה הוא מבית הספר, וזה לא מספיק. אף אחד לא אמר לנו להגיע היום ליד ושם. נראה לנו שזה היום המתאים ביותר להגיע, לחוש באווירה המיוחדת וללמוד הרבה על האנשים שהיו שם. הידע חשוב לנו מאוד, במיוחד לנוכח התנועות הניאו-נאציות המכחישות את קיום השואה". **מיקי**: "אם לא היה קיים מוסד כמו יד ושם, לא הייתי יודע כלום על השואה". **חיים**, שעלה מאתיופיה, לא ידע דבר על השואה לפני שהגיע לישראל. "זה קרה לעם שלנו", הוא

באוהל יזכור מתחיל טקס הקראת השמות "לכל איש יש שם". על רצפת האולם חרוטים שמות של מחנות המוות ואתרי התופת האנושית. קירות האולם בנויים סלעי בזלת ענקיים המאזכרים את עבודות הכפייה, המכרות והמחצבות שבהם נאלצו היהודים לעבוד עד כלות נשמתם. קרן אור זורם אוויר חודרים דרך תקרת האולם המחודדת, אותו אור ואותו אוויר שהיו כה חסרים בתאי הגזים במחנה אושוויץ-בירקנאו ובקמטוריים במיידאנק. מבוגרים וילדים קוראים את שמות משפחותיהם שהושמדו בשואה. שלהבת אש התמיד בעזרת ממרכו. הצעירים שבקהל בוכים בשומעם את השמות, כאילו הכירו את הנספים אישית. **פנינה שוורצמן**, שנולדה בעיירה נובוסדריצה, בסרביה, באה עם נכדתה בת ה-15, **מיכל**. דמעה זולגת על לחיה כאשר הנכדה קוראת בקול את שמות בני המשפחה. פנינה ואביה היו הניצולים היחידים ממשפחתם, שמנתה 23 נפשות. בזמן המלחמה נכלאו פנינה ואביה במחנה לוז'נז, ששימש במקור כחווה לגידול חזירים. סיום המלחמה מצא את פנינה באפיסת כוחות, לאחר שחלתה בטיפוס. תגובתה הראשונית היתה: "לא איכפת לי כבר, ממילא אף אחד לא מחכה לי". בשנת 1950 עלו פנינה ואביה לישראל, ומאז היא מתגוררת בבנימינה. את חוויות המלחמה חלקה רק לעתים רחוקות עם בתה, מרים. "בשנים האחרונות", היא אומרת, "חשתי צורך לספר". "את האובדן", מספרת מיכל, "אחזנו מרגישים במיוחד בכניסים משפחתיים, כשבאים כל-כך מעט אנשים. אני למדתי על השואה מסיפוריה של סבתא, וקראתי הרבה על הנושא בבית הספר ובבית. אני רוצה לנסוע עם משלחת נוער לפולין ולבקר שם עם סבתא שלי בעיירת נעוריה. היא ביקרה שם לפני שלוש שנים וראתה את ביתה".

משפחות נאספות... ניצולים מבקרים את עיירת הולדתם בבקעת הקהילות... משלחות נוער...

המזירה תרזה, ילידת צרפת, חיה בישראל זה עשר שנים. "גיליתי עניין בשואה עוד מילדותי. אני לא יכולה להסביר מה קירב אותי לנושא. ייתכן שמקור ההתעניינות שלי הוא בספר שנתקלתי בו בילדותי, שהוזכרו בו היהודים. עד אז לא פגשתי יהודים. בגיל 15 ראיתי סרט טלוויזיה על השואה. מה שקראתי וראיתי השפיע עלי עמוקות. מאוחר יותר נודע לי שסבי הציל שכנים יהודים ממוות. אני מרגישה שחובתי כקתולית להילחם באנטישמיות ולעשות כל מה שביכולתי כדי לקרב בין הכנסייה הקתולית ליהודים. השואה מסמלת גלות וסבל. אסור לראות בה משהו שעובר ואיננו. צריך לראות בה יד זיכרון חשובה נגד דעות קדומות הקיימות עד היום".

סב שהציל יהודים... לקרב בין יהודים לקתולים... השואה כשיעור נגד דעות קדומות...

שמש ישראלית חזקה יוקדת בשעת הצהריים. שלושה תלמידים מפנימייה ירושלמית, שניים ממוצא צפון

נפתח "ליל השימורים", רב-שיח העוסק בשואה כמרכיב בזהות היהודית והישראלית, בהנחיית ישראל סגל ובהשתתפות ד"ר אלה בלפר, ד"ר אלי בן-גל, פרופ' שלמה אבינרי והמשורר חיים גורי. הדיון מושך אליו מאות משתתפים בני גילים שונים. עולות שאלות הנוגעות למרכיבי הזהות הישראלית ולמידת השפעתם של מאורעות העבר על אופיה, על מהותה ועל תוכני התנהגותה של החברה הישראלית; חברה, שלדברי פרופ' אבינרי היא נורמלית במידה מדהימה בהתחשב בעובדה שחלק גדול מאוכלוסייתה נושא צלקות כה כואבות מן העבר.

כ"ח בניסן תשנ"ו, 16 באפריל 1996

הקמפוס הגדול של יד ושם פותח את שעריו למבקרים, המגיעים בזרם הולך וגובר כדי לראות, להרגיש ולהזדהות.

טקס הנחת הזרים בכיכר גטו ורשה מתקיים בהשתתפות ראשי המדינה, חברי הסגל הדיפלומטי, קציני צבא, מנהיגי התנועה הציונית, נציגי הלוחמים בנאצים, מנהיגי יהדות התפוצות ומשלחות נוער מרחבי הארץ. הרחבה מלאה. פסיפס אנושי של בני כל הגילים, מכל העדות, פרטיזנים עטורים במדליות גבורה, בני ניצולים, חיילים צעירים. בשקט ובדומייה הם מניחים זרי פרחים למרגלות אנדרטת מרד גטו ורשה של נתן רפופרט, המסמלת הן את הכאב והשמד והן את הגבורה של העם היהודי בזמן השואה. זר הנשיא, זר ראש הממשלה, זר יו"ר הכנסת וזרים רבים של בודדים ומשלחות. דמויות שברחוב, במפגש אקראי, לא היו מעוררות תשומת לב מיוחדת, מקבלות כאן לפתע עוצמה על-אנושית כשהן עומדות לדקת דומייה מול אבוקת הזיכרון.

שרה נולמן נולדה ב-1942. שנה לאחר מכן הוברחה אל מחוץ לגטו בידי דודתה חנה. אמה, אסתר, ואחותה הבכורה, פסיה, נרצחו באושוויץ. במקום המסתור גדלה שרה כנוצרייה. עם ניצחון של בעלות הברית התאחדה עם אביה חיים, שניצל ממחנה המוות בדכאו, ועם דודתה חנה, ששרדה את אושוויץ. ב-1956 עלו לישראל. מאז נישאה שרה, ונולדו לה שלושה ילדים. **אילנית נולמן**, הבת: "אמי מעולם לא דיברה על העבר, חוץ מאשר בביקורים של דודתי חנה. בחיי היומיים העבר נראה מאוד מרוחק. עם סבי לא יכולתי לשוחח, כי הוא דיבר יידיש בלבד. בביתו היתה תלויה תמונה של דודתי פסיה, שטרצה באושוויץ, ותמונה מהגטו". כשגורנה חוקק מהתרגשות ומכאב היא מוסיפה: "יש הרבה פרטים מהעבר שאינם ידועים לי, והייתי רוצה לדעת יותר. יום השואה כשלעצמו איננו נתן את הכל. אחנו למדים על הנושא, אבל בצורה מרוחקת, כאוסף של עובדות יבשות. בבית הכל נהיה יותר אישי ומוחשי".

שקט... זיכרונות... שילוב בין הרשמי לאישי...

זוג היפאנים בילה ששה שבועות בקיבוץ גלילי והצליח לחוות מטח קטיושות שנחת על האזור. היום, לפני עזיבתם את ישראל, הם מבקרים ביד ושם. **יוקה**, סטודנטית מקיוטו, שמעה לראשונה על השואה מאמה. מה שהשפיע עליה עמוקות היה ההשוואה בין הניסויים הרפואיים שערכו היפאנים בקוריאנים ובין הניסויים שערך ד"ר מנגלה ביהודים. "ההתנהגות האנושית במקרים קיצוניים מתאימה את עצמה למציאות שמכתיבים התנאים בשטח. איך אפשר להסביר כיצד איפשרו אנשים כה רבים את הפצצת הירושימה ונגאסקי? היום, במיוחד היום, כולנו צריכים להיות קשובים לקול המצפון שלנו".

השוואה... לעמוד מהצד ולהתבונן...

הלקח האוניברסלי של השואה מביא אנשים רבים למסקנה, שיש ללמד את הנושא בעולם כולו, בלי להתעלם מהעובדה שהשואה היתה אירוע יהודי ייחודי; שהרי אין תקדים בהיסטוריה האנושית לניסיונו של עם אחד להשמיד בצורה שיטתית עם אחר מבחינה פיסית ותרבותית.

זוג קשישים יוצאי תימן, **חיים עוזרי** ואשתו הטרייה **נעמי**, אוחזים זה בידה של זו ומתקדמים לאטם לעבר המוזיאון. **חיים עוזרי** הגיע למצרים במסע רגלי מתימן עם אשתו הראשונה והמשיך משם לישראל. אליה הגיע בשנת 1935. הוא השתקע בירושלים. מקור המידע היחיד שלו על השואה היה העיתונות. לפני שלושה חודשים נשא לאשה את נעמי, בת 83. לשניהם יש יותר מ-20 נכדים ונינים רבים. עוזרי מדגיש שזו אחריותו ללמד את אשתו החדשה על השואה. "אני חי בארץ הקודש יותר מ-60 שנה, ומעולם לא הפסקתי ללמד את ילדי, נכדי וניני מה שעשו לנו באירופה".

16:00

שותפות גורל... אחריות אישית... המשכיות...

עצרת הנוער עומדת להיפתח. קבוצות של צעירים, 3,500 תלמידים חברי תנועות הנוער, לבושים כחול-לבן וחאקי, ממלאים את כיכר גטו ורשה. השקט הכבד מופר על-ידי קולות הפטפוט והצחוק של הילדים, המעוררים תחושה של תקווה וחיות. נוכחותם של בני הנוער ברחבה וגישתם הפתוחה לנושא מצביעות אולי יותר מכל על כך שהשואה אינה עניין לדור המבוגר בלבד. היא שייכת לכולם, לצעירים ולמבוגרים כאחד. מביחנתם של **דורון אלון**, **טל ולי**, חניכים בתנועת הצופים בתל-אביב, השואה איננה נקודה היסטורית מנותקת. הם מתעניינים בנושא ואף מגדירים את השאלות המעסיקות אותם: האם באמת הלכו היהודים כצאן לטבח? האם יכול מישו לשפוט את התנהגותם של אחרים באותם ימים? כיצד יש לזכור את השואה, ומהי אחריותנו האישית? פרופ' אמנון רובינשטיין, אז עדיין שר החינוך, מסכם: "המרחק בזמן נתן לנו את האפשרות לבחון מחדש את הטרגדיה הנוראה שקרתה לעם היהודי ולבחון את העבר מתוך ראייה יהודית ומתוך המכלול ההיסטורי".

17:00

14:00 מרי, ארצות הברית

13:00 טל, מיקי וחיים, ישראל

אנשים יודעים מעט מדי על השואה. יש אפילו אנשים שאינם מבינים את משמעות המלה 'שואה'. צריך להתחיל בהסברה ובחינוך כבר מגיל צעיר, משום שלקחי השואה הם אוניברסליים".

להרגיש את הקשר היהודי... יש אנשים שאפילו אינם מבינים את משמעות המלה 'שואה'... לזכור ביחד בירושלים...

שני תיירים צעירים מיפאן עומדים מול הספרייה העצומה של מיליוני שמות הנספים ב"היכל השמות".

15:00

אומר. "זה לא רק נושא לימודי".

הצמא לידע... לצבור ידע כנגד הכחשת השואה...

מרי, 21, ילידת בלומינגטון, אינדיאנה, ארצות הברית, הגיעה לישראל לשנת לימודים באוניברסיטה העברית.

14:00

"בארצות הברית לא היה לי שום קשר עם הקהילה היהודית, ולא הלכתי לבית-ספר יהודי עד שהגעתי לאוניברסיטה בירושלים. ביקרתי במוזיאון השואה בווישינגטון, אבל להיות היום ביד ושם, פה בירושלים, עם בני העם שלי, זה דבר אחר. בארצות הברית

"היכל השמות" ביד ושם, האוסף אחד לאחד את שמות מיליוני הנספים בדפי עד

מאת מיכל מוריס קמיל

ביד ושם, בשיתוף הרשויות המקומיות וארגוני עולים עצמאיים. הפרויקט ארך חמישה ימים, והשתתפו בו כ-900 תלמידי תיכון משהה בתי-ספר בכל עיר ועיר. התלמידים הגיעו אל הניצולים בבתיהם, בבתי האבות שבהם שהו או במרכזים הקהילתיים. פרויקט זה הניב תוספת של 7,000 דפי עד.

משמעותו של הפרויקט היתה נעוצה גם בחשיפה הבלתי אמצעית של התלמידים-המראיינים לנושא השואה. רבים מהם פגשו לראשונה בחייהם ניצולי שואה, והמפגש עימת אותם עם הטרגדיה בעוצמה שלא הכירו. חלק מהניצולים נפתחו וחשפו עצמם בפני התלמידים ואף מסרו להם מזכרות אישיות הקשורות לשואה: תמונות, סידורי תפילה וחפצים ממחנות ההשמדה. כל החפצים הועברו למשמרת נצח ביד ושם. לא כל המוראיינים הסכימו לפתוח את סגור לבם. היו שהתקשו לחשוף את סיפורם ואמרו רק כי מה שהם יודעים ילווה אותם עד לקבר.

אוסף השמות בדפי עד מתבצע בעולם כולו. מדי חודש נאספים קרוב ל-3,000 שמות מקרב תיירים המבקרים ביד ושם. ברחבי העולם מטפלים באוסף ארגונים יהודיים שונים, כמו הוועד היהודי השוכן בפריס, מוזיאונים יהודיים מסידני ועד טורונטו, הקהילות היהודיות בניו-יורק, פטרוריה, קופנהגן ועוד, וגורמים רבים נוספים. ברור, כי עשרות אלפים, ואולי מאות אלפים, אינם מודעים לפרויקט ההנצחה הזה.

"היכל השמות" מואר ברכות, וקרני האור חודרות לאולם דרך חלונות הוויטראז' הצבעוניים.

בור מרים לוי מרוזיסטר, ניו-יורק, היה 19 בפברואר 1996 יום מיוחד. באותו יום שלחה מרים באינטרנט בקשה ליד ושם בירושלים: לברר אם קיים שם מידע ב"דפי עד" על דודתה, סוניה לוי, שנפטרה בטרבלינקה.

אוסף דפי העד הנשמרים ביד ושם הוא תוצר של זיכרון קולקטיבי. רבים מבני הדור השני, השלישי והרביעי המחפשים קשר אל שורשיהם ממלאים דפים כאלה ובכך מקימים מצבת זיכרון מנייר לבני משפחותיהם, שקבר אין להם. דפי העד מכילים פרטים רבים: שם, מקום המגורים בעת המלחמה, מקצוע, מצב משפחתי והתאריך המשוער של המוות.

"היכל השמות" ביד ושם אוצר בין כתליו מיליוני שמות של יהודים שרצחו בזמן מלחמת העולם השנייה. תיעוד הנספים החל כבר בשנות ה-50, עם גלי העלייה הגדולה של הניצולים מאירופה. העולים מילאו אלפי דפי עד, שהובאו לדיעת הציבור. רבים מהניצולים ניסו לחפש אחר קרוביהם באמצעות שידורי הרדיו, הצלב האדום, מחנות העקורים והארכיונים של מחנות שונים. ואולם רבים אחרים סירבו לקחת חלק בחיפוש האינטנסיבי אחר בני המשפחה משום שלא היו מסוגלים לעמוד במעמסה הרגשית הכבדה.

גלי העלייה הגדולים לישראל מחבר המדינות בשנות ה-90 הביאו להחלטה לחדש את מסע החיפוש אחר עדויות של ניצולי שואה על קרוביהם שנרצחו. הפרויקט הראשון נערך באופן ניסויי בריכוזי העולים בקריית-גת ובכרמיאל. את התוכנית ריכזה רחל ברקאי, מנהלת מחלקת ההסברה וההנצחה

15:00 יוקה, יפאן

16:00 נעמי וחיים עוזרי, ישראל

יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשנ"ו עומד בפני סיומו. שנת 1996 היתה שונה מ-1986, ובוודאי שתהיה שונה מ-2006. לחלקנו קשה יותר משנה לשנה, כאשר ההגנות נסדקות והצלקות הופכות לחשופות יותר. לאחרים מבינינו, הופכת השואה לעובדה רחוקה השייכת לעבר. ואולם בני הדור השלישי והרביעי שהגיעו ליד ושם ביום הזה ערים לבעיות הניצבות בפני הדורות הבאים.

19:00

"יליני, הדור הצעיר והמופלא הגדל בישראל, הם סמל להתחדשות החיים היהודיים במוולדת. אתם שותפים ועדים לנוס המתרחש פה לאחר שנים רבות של גלות. אתם תעודת הביטוח שלנו להצלחתנו, אתם התקווה שלנו... אנחנו מצפים מכם שתמשיכו במלאכת שיקום העם היהודי באווה ובאומץ, עם הבנה ורגישות, ותמשיכו לספר את סיפורנו ותאמרו לצעירים מכם מה הורכים וסביכם עברו" (מדברי ניצולת השואה ונדה רוטנברג).

דפי עד

"אני מקבלת את העובדה שהמוות הוא חלק מהחיים, אבל דפי העד יהיו כאן לתמיד". סיפורם של אדית ואלפרד פרידמן

YAD VASHEM Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority P.O.B. 3477 Jerusalem, Israel		דף-עד רשות-הזיכרון לשואה ולגבורה, ירושלים	
<p>THE MARTYRS' AND HEROES' REMEMBRANCE LAW, 5713-1953 determined in article No. 2 (a) -</p> <p>The task of YAD VASHEM is to gather into the Remembrance Book regarding all those members of the Jewish people who laid down their lives, who fought and resisted against the Nazi enemy and his collaborators, and to mark their names and those of the men, and institutions because they were</p> <p>הזיכרון והגיבורים - חוקקו בשנת 1953 (תש"ג) - קובע שבשנת 1953 המטרה של יד ושם היא לאסוף אל הספר הזיכרון את שמות כל אלו מן חברי העם היהודי, שמתו והקריבו את לחמם ודמם בשם ארצנו ויהדותנו, וכמו כן את שמות אלו שנתנו את חייבם למלחמה ולתמיכה בגורל היהודים והתנגדותם נגד הנאצים והתומכים להם. ועל שמות אלו ועל שמות הגופים לפי שיש להם זכרון בגלל מעשיהם הנשגבים.</p>			
<p>1. Name of victim שם הנרצח</p> <p>2. Maiden name שם בתולה</p> <p>3. Date of birth תאריך לידה</p> <p>4. Place of birth מקום לידה</p> <p>5. Date of death תאריך מות</p> <p>6. Place of death מקום מות</p> <p>7. Circumstances of death סיבות המות</p> <p>8. Name of mother שם אמו</p> <p>9. Name of father שם אב</p> <p>10. Name of spouse שם בן זוג</p> <p>11. Permanent residence מגורים קבועים</p> <p>12. Wartime residence מגורים במלחמה</p> <p>13. Date of death תאריך מות</p> <p>14. Profession מקצוע</p> <p>15. Death place מקום המות</p> <p>16. Circumstances of death סיבות המות</p> <p>17. Reported by המגיש</p> <p>18. Name of the underwriter שם התומך</p> <p>19. Date and date תאריך ויום</p> <p>20. Relationship to victim קשר עם הנרצח</p>			

YAD VASHEM Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority P.O.B. 3477 Jerusalem, Israel		דף-עד רשות-הזיכרון לשואה ולגבורה, ירושלים	
<p>THE MARTYRS' AND HEROES' REMEMBRANCE LAW, 5713-1953 determined in article No. 2 (a) -</p> <p>The task of YAD VASHEM is to gather into the Remembrance Book regarding all those members of the Jewish people who laid down their lives, who fought and resisted against the Nazi enemy and his collaborators, and to mark their names and those of the men, and institutions because they were</p> <p>הזיכרון והגיבורים - חוקקו בשנת 1953 (תש"ג) - קובע שבשנת 1953 המטרה של יד ושם היא לאסוף אל הספר הזיכרון את שמות כל אלו מן חברי העם היהודי, שמתו והקריבו את לחמם ודמם בשם ארצנו ויהדותנו, וכמו כן את שמות אלו שנתנו את חייבם למלחמה ולתמיכה בגורל היהודים והתנגדותם נגד הנאצים והתומכים להם. ועל שמות אלו ועל שמות הגופים לפי שיש להם זכרון בגלל מעשיהם הנשגבים.</p>			
<p>1. Name of victim שם הנרצח</p> <p>2. Maiden name שם בתולה</p> <p>3. Date of birth תאריך לידה</p> <p>4. Place of birth מקום לידה</p> <p>5. Date of death תאריך מות</p> <p>6. Place of death מקום מות</p> <p>7. Circumstances of death סיבות המות</p> <p>8. Name of mother שם אמו</p> <p>9. Name of father שם אב</p> <p>10. Name of spouse שם בן זוג</p> <p>11. Permanent residence מגורים קבועים</p> <p>12. Wartime residence מגורים במלחמה</p> <p>13. Date of death תאריך מות</p> <p>14. Profession מקצוע</p> <p>15. Death place מקום המות</p> <p>16. Circumstances of death סיבות המות</p> <p>17. Reported by המגיש</p> <p>18. Name of the underwriter שם התומך</p> <p>19. Date and date תאריך ויום</p> <p>20. Relationship to victim קשר עם הנרצח</p>			

אווה פרידמן, נולדה ב-2 במאי 1941, בקנז'יצה (Kanjiza), יוגוסלביה. ביוני 1944 נרצחה, בגיל שלוש, בתאי הגזים באושוויץ. הדיווח נמסר בידי אביה, אלפרד פרידמן מירושלים, ישראל.

מרים שפר, נולדה ב-27 באוגוסט 1939, בקנז'יצה (Kanjiza), יוגוסלביה. ביוני 1944 נרצחה, בגיל חמש, בתאי הגזים באושוויץ. הדיווח נמסר בידי אמה, אדית פרידמן מירושלים, ישראל.

אדית פרידמן, לשעבר שפר, שם נעורים קוך, נישאה לבעלה של גיטה, אלפרד, בשנת 1946 בקנז'יצה, ויוגוסלביה. החתונה התקיימה שנה לאחר שחורה ממתנה עבודה סמוך לאושוויץ, שבו הועסקה במפעל תחמושת של קרופ. אדית ואלפרד איבדו שניהם בשואה את בן או בת זוגם ואת בתם היחידה. אדית איבדה את בתה, את אמה, את אחותה ואת אחייניתה ברגע אחד, בסלקציה. "הזיכרון האחרון שלי מבני משפחתי", היא מספרת, "הוא הרגע שבו מנגלה שולח אותי ימינה ואת אמי, האחות בבתי מרים, שמאלה. אחותי, שהיתה חולה בדלקת ריאות והחזיקה את בתה שלה, הבטיחה לי אז שכולנו נשוב ונתאחד תוך כמה ימים. זאת היתה הפעם האחרונה שראיתי אותה". אלפרד ראה את אשתו ובתו, אווה, בפעם

האחרונה בחורף 1943, כששוחרר לכמה ימים ממחנה הכפייה שבו הוחזק מאז יולי 1942. על מותן של אשתו ובתו ביוני 1944 נודע לאלפרד רק בסוף 1945, מפיה של אדית, כאשר נפגשו בבית הכנסת בקנז'יצה. היום, אלפרד (90) ואדית (75) הם הורים לשניים, ויש להם חמישה נכדים. "זה מציחק", אומרת אדית, "לפני המלחמה אלפרד היה עורך-דין מכובד, ואני עוד הייתי נערה צעירה. הוא כמעט לא התייחס אלי".

על פרויקט ההנצחה לא ידעה אדית מאומה עד לאחרונה, כשהגיעה ביום השואה לביקורה השנתי ביד ושם. "ילדי הביאו אותי ליהיכל השמות", היא מספרת. היא מילאה את הטפסים לאחר שקיבצה את כל הפרטים הנוגעים למשפחתה ולמשפחתו של אלפרד. "ב-50 השנים האחרונות לא היה לי יום הולדת אחד שבו לא התערבבה השמחה בעצב על בני משפחתי. אני מקבלת את העובדה שהמוות הוא חלק מהחיים, אבל דפי העד יהיו כאן לתמיד".

המבצע העצום של השמות מקשה על מי שמחפש פרטים מוגדרים על משפחה מסוימת. לשם ייעול, נערך בימים אלה מבצע רחב של מחשוב דפי העד המוחזקים ביהיכל. פרויקט המחשוב הוא אדיר בהיקפו, ועם זאת הוא מתנהל בתנאים פיסיים קשים יחסית. מספר מצומצם של עובדים מוקדם על הפרויקט, כולם בעלי ידע רב-לשוני, ולצדם עובדים מתנדבים, חיילים ואנשי מחשבים המסייעים בהקלדת החומר הרב ובהכנסתו למחשב. אלכס אברהם: "אם אחד מהפרטים שמולאו בדפי העד איננו ברור, אנחנו מנסים ליצור קשר עם ממלא הדף. העובדים שלנו מטפלים בכל דף ודף מתוך מודעות לכך שאלה הם דפים בספרי ההיסטוריה שהדורות הבאים יקראו בהם". לדבריו, בקצב העבודה הנוכחי ההנחה היא שתוך חמש שנים יושלם תהליך המחשוב.

פיתוח יד ושם

בעידן מהפכת התקשורת

מאת אבנר שלו, יו"ר ההנהלה

ש

ני דורות עברו מאז סיומה של מלחמת העולם השנייה, ואנו מצויים בעיצומו של עידן המידע והתקשורת. הברכה הטמונה בזרימה חופשית של מידע מגוון, המציף אותנו בזמן אמת, צופנת בחובה גם את קללת "הזיכרון הקצר", המתמקד בהווה. חלק מהצעירים העכשוויים מתבוננים אל העבר לא בבהימה "דע מנין באת", כמאגר של ניסיון אנושי העשוי להדריכם לקראת העתיד, אלא בבחינת זמן שהיה ונחתם (past), ושהם רואים עצמם כחיים אחריו (post). עמדה זו גורמת בהכרח לניתוק, ולא לחיפוש של נקודות חיבור אל רצף אנושי-היסטורי מצטבר. העולם מתקדם לעבר סיום האלף השני תחת השפעתם של סממני התרבות האוניברסלית המאפיינת את כלכלת השוק הפתוח, מהפכת התקשורת העולמית וההיצף של תיירות עממית. גבולות הולכים ומיטשטשים. עם כל אלה מתמודדות התרבויות המקומיות, המבקשות להביע ולפתח את אופיים הייחודי של העמים והקהילות. החברה הישראלית עוברת תהליכים דומים. הדור שחוה את השואה ונשא על כתפיו את משא הזיכרון הולך ועוזב אותנו. נוכחותם של העדים, שארית הפליטה, שראו את המראות וחוו את האירועים, העניקה לזיכרון תוקף מוסרי. היעדרם ייצור חלל מצפוני, תרבותי וחינוכי.

לנוכח תהליכים אלה, נראה שנגר על זיכרון העבר לדהות ולאבד מתוקפו ומשמעותו. אישים ומאורעות היסטוריים מרכזיים ייעלמו מזיכרונם של בני הדור הצעיר. מה יהיה גורלו של זיכרון השואה בקרב בני הדור הרביעי, בני העם היהודי? מה יהיה מקומו של זיכרון זה בתרבות האנושית, הנסחפת בזרמים עזים ומנוגדים בצומת האלף השלישי? האם יצליחו בני הדור הראשון והשני למסור לנכדיהם את הצורך לזכור? והאם יהיה זה זיכרון בעל משמעות בשטף החיים העכשוויים? האם הוא יתקשר לזהות העצמית ולרצף התרבותי שעל-פיהם יחיו, יפעלו וייצרו הצעירים במאה ה-21? כיצד יש להיערך לקראת פרשת הדרכים ההיסטורית הזאת?

שאלות יסודיות אלה עומדות בפני יד ושם בהיערכות הרשות לקראת האתגרים של שנות האלפיים. תוכנית הפיתוח "יד ושם 2001", שגובשה באחרונה, נועדה לתת מענה לצרכים ולאתגרים העכשוויים והעתידיים.

בתוכנית ששה מרכיבים מרכזיים:

1. ארכיונים - מסד המידע והתיעוד:

ברגעים ההיסטוריים האחרונים של האיסוף והתיעוד של דור העדים, אנו נערכים לאסוף ולהביא לארכיוני יד ושם במהירות את התיעוד הנמצא באירופה והעלול להתפזר או להיעלם; כן נעשים מאמצים לרכז כאן, במאגר הארכיוני, עדויות של ניצולים המוקלטות בוולידאו והמאפשרות להעביר בצורה חיה ואישית את סיפור השואה.

מאמץ זה כרוך, מצד אחד, באיסוף מרוכז של חומר מכל רחבי אירופה בכל דרך אפשרית, ומן הצד האחר בבניית בניין מודרני שיאחסן את התעודות, התצלומים, החפצים, התמונות וסרטי הווידאו בתנאי שימור נכונים ויעילים, שיתקיימו גם בדורות הבאים וישמשו אותם. עדויות הווידאו, למשל, ייאספו במשותף עם עמותת השואה שהקים הבמאי סטיבן שפילברג ויאוחסנו בבניין הארכיון החדש. בניית הבניין החלה בימים אלה ותסתיים בסוף 1998.

תשומת לב מיוחדת מוקדשת לאיסוף שמות הנספים. לכל אדם היו שם ומשפחה, ואנו מבקשים לנצל את הרגע האחרון כדי לאסוף "דפי עד" מבני המשפחות, ובסיוע מקורות נוספים להכניס את השמות והנתונים למאגר הממוחשב של "היכל השמות".

2. מחקר:

מרכיב נוסף הוא המחקר, המתבסס על החומר התיעודי שנאסף. לשם כך נפתח באחרונה ביד ושם מכון בינלאומי לחקר השואה, המאפשר לחוקרים בכירים מכל העולם להגיע ליד ושם, לבצע את מחקריהם ולפרסמם.

3. חינוך:

"חינוך" היא מלת המפתח לכל מי שמבקש להנחיל את מורשת הזיכרון. לפיכך מהווה החינוך מרכיב מרכזי בתוכנית "יד ושם 2001". בעצה אחת עם שר החינוך והתרבות לשעבר, פרופ' אמנון רובינשטיין, הוחלט להקים ביד ושם בית ספר מרכזי להוראת השואה. בית הספר יתרכז בהכשרת מורים ומתכנים ובפיתוח חומרי הוראה המתאמים לסביבת הלימוד הטבעית של התלמיד בשנות האלפיים - המחשב, אמצעים ויזואליים ותוכניות מולטימדיה, שינסו להתמודד עם שאלותיהם ולבטיהם של בני הדור הבא.

בית הספר החל לפעול בשנת הלימודים תשנ"ה. בשנת הלימודים תשנ"ו יסיימו יותר מ-500 מורים השתלמות שנתית. מאות משתלמים מחו"ל ילמדו

בסמינרים מרוכזים בשבע שפות, ויותר מ-70 אלף תלמידים ילמדו בימי לימוד מרוכזים.

בניין בית הספר יקיף 2,500 מ"ר ויכלול 17 כיתות לימוד ומרכז לאמצעי הוראה, ובו מרכזייה פדגוגית, מרכז מחשבים, אמצעי מולטימדיה וספרייה.

4. מסדי תיעוד מודרניים וממוחשבים:

ארכיוני יד ושם מכילים יותר מ-45 מיליון דפי תיעוד וכמאה אלף תצלומים. בספרייה יש יותר מ-70 אלף כותרים. מדובר במסד התיעוד הנרחב והחשוב ביותר בעולם בתחום השואה - אוסף המחייב מערך מחשוב עדכני, שישמר שנים רבות. עידן התקשורת העמיד את המחשב והטלוויזיה במרכז ההווה והעשייה. ארגון מערכות התיעוד והידע והעמדתן לרשות החוקרים, הלומדים, המתעניינים והמבקרים חייב אותנו למחשב את מערך מסד המידע. מערכת המחשוב והתקשוב (כולל רשת האינטרנט) תאפשר גישות טובה לחוקרים מהארץ ומכל קצות תבל.

תהליך המחשוב של מערכת התיעוד, שהחל לפני יותר משנה, מצוי עתה בשלב השני. כבר בעוד כשנתיים תעמוד לרשות המשתמשים מערכת של אחזור מידע. בסיכומי של התהליך, בעוד כשלוש שנים, תופעל ביד ושם מערכת אחזור מידע מהמשוכללות בעולם בתחום הארכיונים.

5. המכלול המוזיאוני:

את האתר הכולל של יד ושם פוקדים מדי שנה כ-1,300,000 מבקרים. חוויית הביקור ביד ושם נובעת ממיקומו ומאופיו המיוחד של המקום - הר הזיכרון ובו שורה של אתרים, מקצתם בתוך מבנים ומקצתם נטועים בנוף. ואולם, המרכיבים המרכזיים בביקור הם ללא ספק המוזיאונים השונים. הרחבת המכלול המוזיאוני וחיידושו מהווים, איפוא, מרכיב חשוב בתוכנית 2001.

אנו מתכננים חידוש של התערוכה ההיסטורית, שתציג את שואת העם היהודי על היבטיה הייחודיים ועל משמעויותיה האוניברסליות. היא תתבסס על מוצגים מקוריים ותעוצב עיצוב מודרני. המוזיאון יכלול גם תצוגה של אוסף אמנות השואה הגדול והחשוב ביותר הקיים בעולם. יוצגו תערוכות אמנותיות והיסטוריות שיבחנו באופן מעמיק תחום מוגדר. תהליך תכנון המוזיאון הושלם באחרונה; הבנייה תחל ב-1997.

המשך בעמ' 14

▼ בית הספר והארכיון הנבנים

בית חדש

מבנה חדיש לארכיון השואה הגדול בעולם מוקם בירושלים

מספרים, כי בעת חנוכת ספרייה ציבורית גדולה בבריטניה נזרקה פעם לחלל האוויר אמרה שהכנה מאז מוטו לספרנים ולאנשי ארכיון: "ספרייה גדולה מכילה את היומן של המין האנושי". אמרה זו קולעת, בוודאי, גם לאופיים ולדמותם של הארכיון והספרייה הגדולים של יד ושם. ארכיון יד ושם מאחסן כ-45 מיליון דפי תיעוד, המגוללים עדויות אישיות והיסטוריות מתקופת השואה, ו-100 אלף תצלומים. היקף החומר הוא כה עצום, עד כי ניתן לערוך מסע של 25 ק"מ על גבי מסמכי הארכיון אם ייפרשו זה בצד זה.

המבנה הנוכחי של הארכיון איננו עונה עוד על הצרכים המרובים. במסגרת תוכנית 2001 לקמפוס יד ושם, הוחלט על בניית מבנה חדש לארכיון. הנחת אבן הפינה למבנה החדש התקיימה באחרונה, בהשתתפות הרב ד"ר ישראל מילר, יו"ר ועדת התביעות שסייעה בגיוס המשאבים הכספיים לפרויקט. 70 איש עובדים היום בארכיון. הם מקטלגים מסמכים המגיעים ממקורות שונים, פטיים ומסדיים כאחד. שיתוף הפעולה בין ארכיון יד ושם ובין ארכיונים שונים בעולם הביא לכך שבארכיון הירושלמי נאגר אוצר בלום של מידע על תקופת השואה. בין המוסדות שמהם מגיעים מסמכים לארכיון יד ושם מצוי גם שירות האיתור הבינלאומי של הצלב האדום, שנוסד ב-1944 במטרה לספק עזרה לעשרת מיליון הפליטים שהתגלגלו בדרכי אירופה לאחר מלחמת העולם השנייה. היה צפוי שארגון זה יסיים את תפקידו עם יישובם מחדש של מיליוני הפליטים; אלא שזרם המכתבים (כ-200 אלף בשנה) שהגיע למשרדי הארגון מנע את סגירתו. מרבית המכתבים המופנים לארגון עוסקים בבקשות לסיוע באיתור קרובי משפחה נעדרים ובשאלות הנוגעות לפיצויים כספיים. עד שנת 1956 ישב בהנהלת הארגון נציג של משרד החוץ הישראלי, שדאג לשכפול התיעוד שנאסף. רשימות משלוחים, מפקדי אוכלוסייה ביישובים יהודיים באירופה וכדומה. כמות החומר שנאספה שם היתה גדולה במיוחד והגיעה להיקף של כ-20 מיליון מסמכים. מאז 1989 עשתה רשות יד ושם מאמץ אינטנסיבי לאתר מסמכים שיוכלו לחשוף עוד פינות אפלות

איך שומרים מסמכים?

רכישה ואחזקה של מסמכים היסטוריים איננה דבר קל ערך. קטלוג ושימור ברמה גבוהה הם תנאי הכרחיים לארכיון המכבד את עצמו. מסמכים המובאים לארכיון יד ושם עוברים תהליך ארוך של קליטה, שראשיתו - רישום המסמך בידי צוות הארכיון. לאחר הרישום, נשלח המסמך למעבדה לצורך שיקום ושימור, המבוצע בידי צוות מקצועי. עם סיום שלב קליטה זה, מצולם המסמך ונכרך. לאחר מכן נעשה רישום מתומצת של תוכנו, וזה משולב באינדקס הכללי הממוחשב של הארכיון.

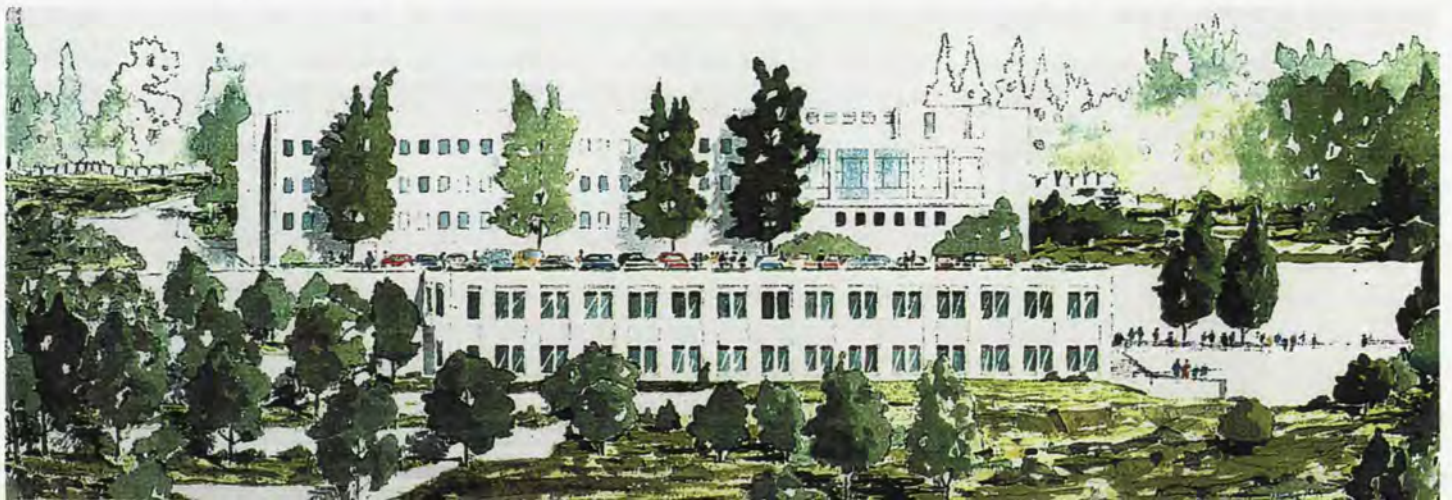
בארכיון יד ושם מצויים מסמכים רבים בעלי ערך היסטורי, ובכלל זה מצויים כרגע בתהליך שיקום ושימור במעבדה יומנים ואלבומי תמונות ממחנה טרוצקיסטאט ומגטאות שונים; תיעוד מצולם של הקמת מחנה אושוויץ-בירקנאו, שנעשה בידי הבונים עצמם; אלבום תמונות מקיץ 1944, המתאר את גירוש יהודי הונגריה לאושוויץ, לרבות הערות אישיות, וכן כרכי היומן שכתב אוטו קומוי, מנהיג בתנועה הציונית ההונגרית שנרצח ב-1944. עוד מצויים בארכיון מסמכים מקוריים המתארים את שחרור מחנה דכאו בידי האמריקאים וכן אוסף של כרזות שהודפסו לאחר המלחמה וקראו לניצולים למסור עדויות על המחנות, כדי שהניסיון היהודי לא יישכח לעולם.

מתקופת השואה. המאמץ הזה נעשה בכל רחבי אירופה (למעט אלבניה והוותיקן) ובמדינות חבר העמים ומזרח אירופה, שבהן מצוי חומר ארכיוני רב וחשוב שלא היה נגיש בפנינו עד כה; עלותו הכספית גבוהה ביותר. "מרבית ההנהלות של הארכיונים באירופה משתפות איתנו פעולה", מספר יעקב לוביק, מנהל ארכיון יד ושם. "במיוחד אפשר לציין את הארכיונים בצ'כיה ובסלובקיה. ייקח לנו עוד כעשר שנים עד שניסיים את הסריקה והאיסוף בארכיונים ברחבי העולם".

בניין הארכיון החדש של יד ושם ייבנה על שטח של כ-2,700 מ"ר, שמתוכנן יוקדשו כ-1,400 מ"ר לאחסון התיעוד. בבניין תותקן מערכת משוכללת של בקרת אקלים, שתעניק את התנאים הטובים ביותר לשימור מיליוני המסמכים והתצלומים שכבר נאספו. הארכיון יצויד במכשור החדיש ביותר בתחום הקטלוג והשימור. בבניין תוקם מעבדה משוכללת לשימור ולשיקום של תעודות מתקופת השואה. אגף אחר יאחסן את סרטי העדויות המוקלטות של הניצולים. באגף זה יישמרו גם העדויות המצולמות, המוקלטות בימים אלה במסגרת פרויקט התיעוד שיום הבמאי סטיבן שפילברג. במסגרת פרויקט זה מראיינים צוותים מיוחדים ניצולים ומתעדים את הראיונות בווידאו.

לרשות הציבור הרחב יוצבו באולם הקריאה עמדות ממוחשבות, שייצרו גישה נוחה אל המידע האצור במחסני הארכיון ויאפשרו איתור מהיר של מסמכים על-פי דרישה מוגדרת. באולם הקריאה ייבנו תאי קריאה, שיבטיחו פרטיות ושקט מרבי. פינות אחרות יהיו מיועדות לעבודה קבוצתית. אולם הקריאה המרווח שבבניין הארכיון יהיה משותף לארכיון, לספריית יד ושם וליהיכל השמות ויעניק לקהל שירותים ממאגר מידע ממוחשב. במבנה יוקמו המעבדות החדישות והמשוכללות וישוכנו משרדי הארכיון וחדרי העבודה של צוות חוקרי.

▼ תכנונו של הארכיון החדש, המשתרע על פני 2,700 מ"ר, הופקד בידי האדריכל הירושלמי דניאל לנסקי בשיתוף עם אדריכלי תוכנית האב לפיתוח קמפוס יד ושם, דן צור ודוד רוניק

פנקסי הקהילות: מבט אל עולם שחרב

הופיע הכרך ה-15 של המפעל האנציקלופדי על הקהילות שהושמדו

מאת גלית אברגיל

ד לפרץ מלחמת העולם השנייה, למדו עשרות ילדים מקהילת מליט, ליטא, בבתי הספר העבריים של רשת "תרבות". רשת זו הקנתה לילדים את עקרונות הציונות, השפה העברית ואהבת ארץ-ישראל.

פלישת הגרמנים לליטא, ב-26 ביוני 1941, שמה קץ לתוכניותיהם ולתקוותיהם של הילדים. ב-29 באוגוסט אותה שנה הוציאו הנאצים ועוזריהם את היהודים שנתרו בעיירה, נשים וילדים ברובם, הובילו אותם לקרחת יער מרחק קילומטר אחד ממליט, ושם רצחו אותם והשליכו אותם לקבר אחים. יהודים מספר ניסו להימלט מן הטבח ולמצוא מקלט אצל ליטאים, אולם משתפי פעולה מקומיים הסגירו אותם לדי הכוחות הגרמניים. מן הקהילה היהודית במליט, שהתקיימה מאז המאה ה-18, נותר רק קומץ יהודים, שניצלו הודות לעזרתם של ליטאים בודדים. "פנקסי הקהילות" הוא אחד המפעלים האדירים של הנצחת השואה המתבצעים ביד ושם. בשנת 1973 זכה המפעל בפרס ישראל על מחקרים שעסקו בקהילות רומניה וגרמניה. ה"פנקסים" הם סדרת ספרים אנציקלופדיים הנכתבים מאז שנות ה-50 ומוקדשים להנצחת החיים היהודיים בתפוצות אירופה לפני ימי השואה והחורבן. המפעל כולו נתמך בידי "קרן האיכון לתרבות יהודית" בראשותו של ד"ר גרי הוכבאום.

הפנקסים מהווים מקור מידע רב היקף על מצבן וגורלן של הקהילות היהודיות באירופה ובצפון אפריקה. הם מעניקים לקורא מידע מקיף על מצבן הכלכלי, החברתי והתרבותי של הקהילות השונות; על הארגונים שפעלו בהן; ועל יחסם של השלטון ושל האוכלוסייה הלא-יהודית ליהודים. בנוסף לחומר העיוני כוללים הפנקסים גם צילומים, תעודות ומפות נדירות, המספקים לקורא הצצה לעולם שחרב.

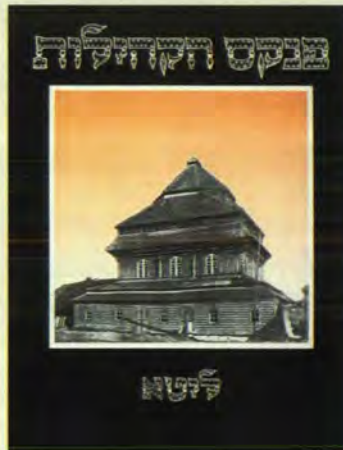
במסגרת פנקסי הקהילות עתיד לראות אור גם לקסיקון באנגלית, שיכלול את תמצית קורותיהן של הקהילות היהודיות.

על התהליך של ליקוט המידע, עריכתו והצבתו עם מקורות אחרים אחראים אנשי מחלקת פנקסי הקהילות ביד ושם, בראשותו של ד"ר שמואל ספקטור. בחלק מן המקרים, כמו בעבודה על כרך "פנקסי גרמניה", מסייעים באיסוף החומר ובתרגומו מתנדבים צעירים של ארגון "אות כפרה ושלוש" הגרמני, המגלים עניין מיוחד ביד ושם.

אנשי מחלקת פנקסי הקהילות נעזרים בעבודתם במקורות שונים, דוגמת המפקדים הממשלתיים שנעשו ברוסיה ובמזרח אירופה. מקור מרכזי נוסף

ליטא: תיעוד של קהילה מיוחדת במינה

האחת, מאז ראשית ההתיישבות היהודית שם ועד תום מלחמת העולם הראשונה, כולל התארגנות היהודים בקהילה, חיי הכלכלה והחברה, החיים הרוחניים והפעילות הפוליטית. התקופה השנייה היא בין שתי מלחמות העולם, כאשר ליטא התקיימה כמדינה עצמאית (1918-1940). התקופה השלישית - ימי מלחמת העולם השנייה ואחריה, תוך הבחנה בין שתי תקופות משנה: שנת השלטון הסובייטי (1940-1941) ושנות הכיבוש הנאצי והשואה (1941-1944).

לקראת יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשנ"ו יצא לאור ביד ושם פנקס קהילות ליטא. כרך זה, ה-15 בסדרה, כולל כ-300 ערכים. כמסגרת ההתייחסות הגיאוגרפית של הפנקס הזה נקבעה ליטא העצמאית שבין שתי מלחמות העולם, שבריתה קובנה וגבולותיה המדיניים הם הגבולות ביום פרוץ מלחמת העולם השנייה, 1 בספטמבר 1939.

עוד משכבר הימים נודע היישוב היהודי בליטא כמרכז

תורני-תרבותי בעל מעמד מיוחד במינו בעולם היהודי. היהדות הליטאית נודעה באופיה השכלתני והרציונליסטי, שהביא להתפתחותם של תנועות מוסר, לימוד תורה וטיפוח הציונות. כמו-כן נערכה בקהילה היהודית בליטא פעילות ענפה למען שיפור חיי הפרט ורווחתו.

על הכנת הפנקס והוצאתו לאור הופקד צוות חוקרים ועובדים, ובראשם פרופ' דב לוי, מוותיקי החוקרים ביד ושם.

פנקס קהילות ליטא עוקב אחר תולדות הקהילה היהודית לאורך שלוש תקופות עיקריות:

השבר ביהדות ליטא:

שנה	מס' היהודים
1923	145,000
1939	250,000
1946	8,000
1959	25,000
1995	5,000

דלות מידע על קהילות שנעלמו כליל מעל פני האדמה ולא הותירו כל זכר מהחיים ומהתרבות היהודית הענפה שהתקיימו בהן.

הוא המידע הרב שנאסף לאחר המלחמה בידי הוועדה ההיסטורית של שארית הפליטה, אשר פעלה במחנות העקורים במינכן ודאגה לאיסופן ולשימורן של העדויות, כדי להנציח את קורות הקהילות היהודיות שחרבו בשואה.

מקור נוסף לאיסוף המידע הוא 45 אלף הדפים המתעדים את חקירת הפושעים הנאצים, כפי שנאספו בידי המשטר הסובייטי במהלך משפטי נירנברג ב-1946.

עם הזמן התרחב מפעל פנקסי הקהילות, בעקבות פתיחתם של ארכיונים בברית המועצות לשעבר ובמזרח ברלין וגילוי חומר שנצבר במוסדות יהודיים שונים שפעלו בגרמניה בתקופת השואה.

עד כה ראו אור 15 כרכים, המתארים את קורותיהן של קהילות פולין, גרמניה, רומניה, הונגריה, הולנד, יוגוסלביה, לטביה-אסטוניה - והאחרונה בינתיים, ליטא. הפנקסים מאפשרים לקוראים

תלמידים ומורים בבית-ספר של רשת "תרבות", מליט

בגרות אישית בדור ה-III

מגמה: תלמידי תיכון מחפשים את שורשיהם היהודיים בתקופת השואה

מאת מיכל מוריס קמיל

בני הנוער הניגשים כיום לבחינות הבגרות מתלבטים בין שתי אפשרויות. האחת - לעבור את הבחינה המסורתית, והשנייה - לכתוב עבודת גמר בנושא המעניין אותם, בתיאום עם מוריהם. אפשרות הבחירה הזאת היא מפירות הליברליזציה שהונהגה במערך בחינות הבגרות ב-20 השנים האחרונות. התלמיד הבוחר במסלול של כתיבת עבודה אישית צריך להתמודד עם מטלה רצינית ולהגיש עבודה בעלת צביון אקדמי. עבודות הגמר נמצאות תחת פיקוח קפדני של משרד החינוך. התלמידים נדרשים לכתוב עבודה בעלת מתודולוגיה אקדמית מוכרת ולצרף לה רשימה ביבליוגרפית. תלמידי הבוחר במסלול העבודה האישית מחליט על הנושא בעזרת מרכז המקצוע ומוצא לעצמו מנחה, שהוא בדרך-כלל איש אקדמיה המתמחה בנושא הנבחר. בשנים האחרונות מסתמנת בקרב תלמידים הכותבים עבודות גמר מגמה של התמודדות עם נושא השואה. בני הנוער בוחרים לעסוק בנושא

מכיוונים מגוונים, המשקפים צמא רב לידע. הכתיבה מביאה בעקבותיה, פעמים רבות, גם מעורבות אישית גבוהה של הכותבים. הנה כמה דוגמאות לנושאים של עבודות שהוגשו בשנה האקדמית 1995-6: "עיתונות מבוגרים בזמן השואה", "גורל יהודי לודמיר בין שתי מלחמות העולם ובזמן השואה", "יחס הישראלים לניצולי שואה לפני ואחרי משפט אייכמן", "השואה מפרספקטיבה של יהודי דתני" ועוד. חלק מהתלמידים בחרו להתמודד עם הנושא מזווית אישית ותיעדו זיכרונות של ניצולים, בני משפחה ואחרים. אשר שלומאי, המרכז את הנושא בבית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם, מספר כי מורגש גידול ניכר במספר העבודות הנכתבות בתחום השואה. "צעירים רבים, שלא היה להם שום קשר ישיר לשואה, מתחברים כיום לנושא באמצעות קריאה והאזנה לעדויות של ניצולים. תוך כדי עבודה הם מגלים תחומי עניין חדשים, והדבר מביא אותם למעורבות עמוקה".

אומר שלומאי. רבים מהם סיפרו לו כי הלימוד הפך אצלם לחוויה משפחתית משותפת, במידה רבה הודות לעובדה שרק לאחר העלייה לארץ נפתח סגור לבם של בני המשפחה שעברו את השואה, והם החלו לספר על חוויותיהם הקשות. בבית הספר המרכזי להוראת השואה מציינים גורם נוסף: העלייה הגדולה במספרם של בני הנוער הנוסעים לפולין. הנסיעה הזאת והביקור במחנות ההשמדה מהווים, מבחינת הצעירים, את שיאם של לימודי השואה ותורמים להבנה מלאה יותר של מהות הציונות בקרב בני הנוער. שלומאי מדגיש את התועלת הרבה שניתן להפיק מכתבת עבודת גמר מסוג זה. "העבודה האישית מפתחת אצל בני הנוער כישורים אקדמיים. הכתיבה מחייבת פיתוח של יכולת לסכם ולתמצת נושאים ולשלב בין חומרים היסטוריוגרפיים כמו מסמכים, תמונות, עדויות וראיונות, וגם מאפשרת להציג את הנושא בצורה שקולה ומאוזנת, תוך ביטוי של תובנה אישית".

צעירים אחרים, הוא אומר, מגיעים לכתבת

לא רק הצעירים יוצאים נשכרים מכתבת העבודה. עבודות גמר רבות הפכו לנכסים חשובים ביד ושם. ספירה רפורטרט, מנהלת המרכזייה הפדגוגית של יד ושם, מוסיפה: "מקצת העבודות שנכתבו בידי בני נוער הן ברמת מוסמך באוניברסיטה, והן תורמות לפסיכס הידע שלנו על השואה, שלצערו הרב יש בו לא מעט חורים שחורים. לעבודות הללו יש חשיבות רבה, בשל היותן כלי עזר נוסף בתיעוד ובשל העובדה שהן מסייעות להעמקת הידע על השואה. זוהי לבנה נוספת במאגר הידע שאנו בונים למען הדורות הבאים. עבודותיהם של הצעירים מקבלות מקום מרכזי על מדפי התיעוד ביד ושם".

שרון שמש (18): "הזדהיתי רגשית עם הנשים במחנות"

שרון שמש, 18, תלמידת גימנסיה רחביה בירושלים, היא בת למשפחה שלא עברה את השואה. במקום לעבור בחינת בגרות על הנושא, היא בחרה לכתוב עבודה אישית, שעסקה בחיי נשים באושוויץ-בירקנאו. "הרגשתי הזדהות רגשית עם מצבן של הנשים במחנות", היא מסבירה. "היה לי צורך עז להיכנס לנעליהן, להבין את שגרת יומן, לקלוט את האימה שעמה התמודדו מדי יום. היה בי צורך פנימי להתחבר לניסיון האנושי המיוחד והנורא הזה".

יד ושם סיפק לי את הכלים הבסיסיים, שאיפשרו לי להיכנס לתוך העולם האחר הזה. הארכיון והספרייה אנציקלופדיות, ספרים, עדויות של ניצולים, סרטי וידאו ותוכניות טלוויזיה. זה היה הבסיס לעבודתי. את החסר השלמתי באמצעות ראיונות שקיימתי עם ניצולות שואה.

"בשלב מסוים נסעתי לסיוור בפולין. שם ראיתי בצורה בלתי אמצעית את המחנות, את העובדות הקשות שהוסיפו לי ממד נוסף של הבנה. זה היה ממד חווייתי, שהלימוד העיוני לבדו לא יכול לספק. השהות בפולין נתנה לי אפשרות להבין ולפענח טוב יותר את עדויותיהם ורגשותיהם של הניצולים. לאחר הביקור בפולין תפסתי, שאת עדויות הניצולים צריך לפענח בקונטקסט שונה אלה מאלה, כלומר ברמה האישית והייחודית לכל אחד מהם, כל אחד מהניצולים חווה את אותה חוויה, אבל כל אחד עבר אותה בצורה שונה ומזווית ראייה האופיינית לו.

"ככל שיחלוף הזמן יעמיק הפער שכבר קיים כיום בכל הקשור לידע ולהבנה של מה שקרה בעולם ההוא. עלינו מוטלת החובה לאסוף את הכמות הגדולה ביותר של מידע ותחושות של ניצולים, למען הדורות הבאים. אני, באופן אישי, מתכננת להפוך את חקר השואה לעיסוק העיתי שלי".

פרסי יד ושם על שם יובילר לתלמידים מצטיינים

יד ושם מעניק מדי שנה פרסים ומלגות לתלמידי תיכון שכתבו עבודות-גמר בנושא השואה. הפרסים, הניתנים למצטיינים שבכתבי העבודות, מחולקים מטעם הקרן על שם מארק יובילר ז"ל ורעייתו ליובה יובילר תבדליא. התחרות נועדה לעודד כתיבה, מחקר והתמודדות של בני נוער עם נושא השואה.

בכל שנה עולה מספר התלמידים המגישים עבודות לתחרות. השנה הגיעו לשלב הגמר 28 עבודות מעולות, וחמש מתוכן זכו בפרסים.

מטרה משותפת ליד ושם ולמרכז יובילר היא הבטחת רמה גבוהה של מחקר וכתיבה בעבודות הגמר. לשם כך נערכות הכשרות מורים מיוחדות, ולתלמידים ניתנת אפשרות להיעזר במנחים.

הטקס האחרון של חלוקת פרסי יובילר נערך ביד ושם ב-30 במאי 1996, במעמד הגב' ליובה יובילר, יוחנן ביין, סגן יו"ר הנהלת יד ושם, מוטי שלם, מנהל בית הספר המרכזי להוראת השואה, ותרצה לב-ציון, מנהלת מרכז יובילר באוניברסיטה העברית. במלות הסיום לטקס אמר שלם לתלמידים: "אתם העתודה של מדינת ישראל בתחום חקר השואה".

נכתב ב-

יד ושם
בימה

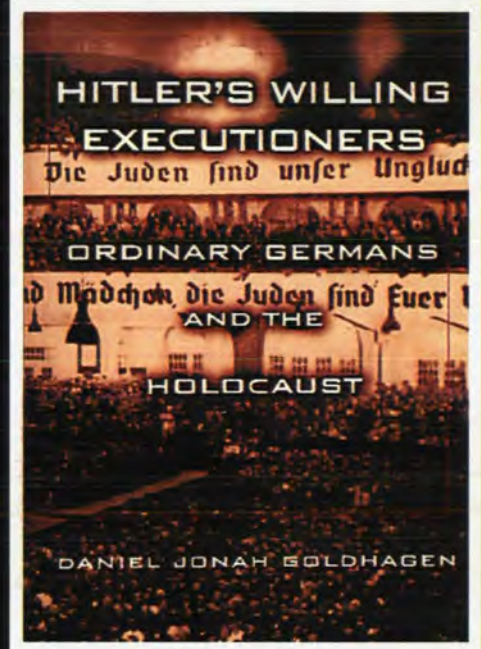

גרמנים "רגילים" והיסטוריונים אידיאולוגים

מאת יעקב לזוביק

גרמנים רצחו את יהודי אירופה כי הם הזדהו עם הרעיון". כך, במשפט אחד, ניתן לסכם את ספרו מעורר המחלוקת של דניאל יונה גולדהגן, **תליינו מרצון של היטלר, גרמנים רגילים והשוואה** (Hitler's Willing Executioners, Ordinary Germans and the Holocaust. Alfred A. Knopf, 1996). ושמה יש לדייק: ספרו מעורר הסערה, שכן התגובה לספר מאז הופעתו היא חסרת תקדים. גולדהגן, מרצה צעיר באוניברסיטת הרווארד, מציג את התיזה כך: האנטישמיות עתיקת היומין התחזקה בגרמניה של המאה ה-19 והגיעה לדרגה של יסוד תרבותי, מרכזי, קונסנווס כמעט. המפלגה הנאצית נבנתה משנאה זאת, וכאשר עלתה לשלטון היה ברור שכונותיה לפגוע ביהודים נהנות מתמיכה ציבורית רחבה. הפרקים החשובים בספר עוסקים בגדודי משטרה שרצחו יהודים, בעיקר בפולין. אנשי היחידות היו בדרך-כלל בעלי משפחות גדולות, גברים בגיל מתקדם יחסית או בעלי פטור מגיוס לצבא. המפורסמת שביחידות האלה, גדוד 101 של שוטרי מילואים מהמבורג, שימשה לפני שנים אחדות כנושא ספרו החשוב של כריסטופר בראונינג, **Ordinary Men**. גולדהגן מסתמך בעיקרו על אותו התיעוד. הוא מראה שהשוטרים, אנשים מן השורה בגרמניה הנאצית, רצחו בברוטאליות רבבות יהודים תוך שהם מצטלמים, מביאים את נשותיהם לביקורים ומתנדבים למשימות סריקה לצורך גילוי יהודים מסתתרים. אחר-כך הוא מקדיש מקום למה שנקראו מחנות עבודה, אך היו למעשה אתרים לרצח יהודים. לקראת סוף הספר הוא דן בצעדות המוות שאיפיינו את החודשים האחרונים של המלחמה. הוא מתמקד בצעדה בודדת של אסירות יהודיות שהוצעדו אל מותן בימים האחרונים של המלחמה. ההסבר היחיד להתנהגות המצעידים, כך גולדהגן, הוא הזדהותם המלאה עם הצורך להרוג יהודים כל עוד הדבר אפשרי. המחבר עצמו סיפק נשק רב ביותר למבקריו. ראשית לכול, בשחצנותו. הוא מבטל את כל קודמיו: מי שלא ראו את הדברים כמוהו, טעו; אם היו אחרים שקדמו לו בתיזה (ובאופן חלקי אכן היו כאלה) הוא נמנע מלהזכירם. "יש צורך ברביזיה של מה שנכתב עד כה בניסיון להסביר את השואה. ספר זה הוא הרביזיה הזאת".

כיום נוהרים ההיסטוריונים מציור ההיסטוריה במכחול גס, ומעדיפים התמקדות בתופעות מוגדרות, שניתן לשלוט בהן מבחינה מחקרית. גולדהגן נזקק לפחות מ-40 עמודים כדי לסקור את מקומה של האנטישמיות בחברה הגרמנית מסוף המאה ה-18 ועד עליית הנאצים לשלטון. התוצאה היא תיאור שטחי, מגמתי, מבוסס על מקורות משניים בלבד - ומביך. כדי שהיסטוריון יוכל לשכנע בצדקת התיזה שלו, עליו לנסות להפריך אותה בעצמו. רק במידה שבה הוא נכשל, מותר לו לטעון לצדקתו. במלים פשוטות יותר, הוא חייב להשוות בין הממצאים שלו לבין ממצאים אחרים, שיכולים היו להפריך אותם,

תליינו מרצון של היטלר: גרמנים רגילים והשוואה, ספרו הראשון של דניאל יונה גולדהגן, שראה אור במאסר, הזניק את המחבר הישר אל פסגת התיילה העולמית, או שמא אל תוך קלחת התקפות מקצועיות ואישיות. גולדהגן, מרצה צעיר לממשל באוניברסיטת הרווארד, טוען כי האנטישמיות היתה מושרשת ונפוצה בחברה הגרמנית זמן רב לפני היטלר. כתוצאה מכך, הסכימו רבים מהגרמנים בהתלהבות לקחת חלק בביצוע השואה

ראיה: שוטרים גרמנים (לא אנשי אס-אס) לוקחים חלק ברצח (תצלום מארכיון יד ושם)

סביב הפולמוס העולמי: קטעים מדיון על הספר

ב-24 ביוני התקיים ביד ושם כינוס רב משתתפים, שבו דנו כמה מבכירי החוקרים הישראלים בתחום השואה בספרו החדש של דניאל יונה גולדהגן, **תליינו מרצון של היטלר**.

פרופ' **שלמה אהרונסון**, יו"ר צוות הדיון, פתח בסקירה קצרה על הספר. עיקר הפולמוס סביב הספר, ציין, נובע מן הרגישות לטענתו המרכזית של גולדהגן, כי מאות אלפי גרמנים מן השורה היו תומכים ושותפים לרעיון של חיסול היהודים, ואין זה נכון כי רק היטלר ועמיתיו הנאצים, אנשי המנגנון של האס-אס ואנטישמים רדיקלים מארצות שונות הם שנתנו יד בפועל לביצוע הפיתרון הסופי.

צוות הדנים - ד"ר **דוד בנקיר**, פרופ' **ישראל גוטמן** ופרופ' **דן דינר** - הבהירו והציגו את עמדתם ביחס לטענותיו של גולדהגן והתייחסו לסערות הרוחות שפרצה בעולם בעקבות הוצאת הספר. ד"ר בנקיר, מהמכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית, גרס כי אין בספר כל חידוש. הוא ציין שהספריות מלאות בספרות בנושא המוטיבציה לרצח. בנקיר הטיל ספק בטיעון של גולדהגן, כי מאחר שברצח היו מעורבים, לפי חישוביו, כחצי מיליון גרמנים, יש בכך הוכחה ברורה לכך שהעם הגרמני כולו תמך ביחס הברוטאלי כלפי היהודים וברצח ההמוני.

"לא היה עוד ספר תיעוד בנושא השואה שעורר הדים וסערה בממדים בינלאומיים כאלה, ולפיכך חייבים להתייחס לנקודות שהועלו בו, למרות שבנושאים מסוימים שגולדהגן עוסק בהם, כמו שורשי האנטישמיות המסורתית הגרמנית, הוא נעדר אבחנה מחייבת", אמר פרופ' ישראל גוטמן מהמכון הבינלאומי לחקר השואה ומומחה בעל שם עולמי בתחום. הוא ציין כי הספר אמנם לוקה בנטייה להתבססות על מודלים חד-ממדיים והגדרות טוטאליות בדבר חשיבות עוצמתה של האנטישמיות ותוצאותיה, אולם יש לראות את התרומה של הספר בהכוונת הוויכוח לנושאים חשובים ומרכזיים באמת, כגון האנטישמיות ומשקלה, ידיעת השואה בגרמניה ומעורבות פעילה של גרמנים מן השורה במבצע הרצח.

המתדיין האחרון, פרופ' דן דינר מאוניברסיטת תל-אביב, התמקד בשבירת הטאבו שביצע גולדהגן בכך שמצד אחד דיבר על הגרמנים, ולא רק על הנאצים או על מערכות בירוקרטיות אוניברסיטאיות, ומצד שני התייחס לקורבן בשמו: העם היהודי. לדברי דינר, ייחודו של הספר בדרך שבה הציג גולדהגן את ההיסטוריה באור אחר, דרך נראטיב יהודי - ומשום כך גם דרך נראטיב כעוס וזועם. גולדהגן מחזיר למציאות המוחשית את מלאכת הרצח היומיומית ותוקף את ההיסטוריונים המחפשים הסברים מופשטים ומנותקים, כדי להסביר "תופעות". לפי דינר, הדיון העלה בעיה עקרונית הנוגעת לשילוב בין נראטיב להיסטוריה. האם קיימת היסטוריה יהודית? גרמנית? ואם כן, האם מסוגל אדם לכתוב היסטוריה ללא מעורבות אישית ועל-פי רקע אישי? ואילו לפי גוטמן, "האבחנה האלמנטרית בין טוב לרע היא תכונה אנושית, ולכן נוצרת שפה היסטורית כללית".

ולשכנע שאין הפרכה כזאת. גולדהגן עושה זאת מפעם לפעם: כאילו כפאו שד וכדי לצאת ידי חובה. כך זה גם נראה.

אנשי אקדמיה חולקים על עמיתיהם - זאת הרי נשמת אפו של השיח האקדמי. דווקא לכן חשוב שהכבוד ההדדי יישמר. התקפתו של גולדהגן על כריסטופר בראונינג היא בלתי נשלחת. שניהם קראו את אותם המסמכים בעניין השוטרים שרצחו יהודים בפולין, ושניהם נחרדו מעוצמת שיתוף הפעולה של השוטרים בפשעי המשטר. בראונינג הסביר זאת בגורמים אוניברסליים, כגון לחץ חברתי; גולדהגן ראה בהתנהגותם ביטוי להסכמה אידיאולוגית עמוקה ופירט את התנגדותו לבראונינג בעשרות מראי מקומות קטנוניים.

הסברים מונוקאוליים - כאלה המוצאים סיבה יחידה לתופעה היסטורית כלשהי - מוטעים תמיד. בני האדם מורכבים מכדי שניתן יהיה להסביר את מעשיהם על מישור בודד. גולדהגן אומר במפורש שהסברו איננו מונוקאוללי, אך המסר של הספר הוא בדיוק זה.

ועל אף כל זאת: מה אם הוא צודק? האם לא ייתכן שהיה קשר בין מאפיין תרבותי גרמני לבין מעשי הגרמנים; ומדוע שלא נחפש קשר בין יחסם ליהודים לבין הנכונות להביא למותם? לוגית, אין לפסול את האפשרות שהאינטואיציה שלו טובה, גם אם הסבריו לקויים. מה עוד שעל אף הביקורת, הספר מעלה שאלות חשובות. האנטישמיות היתה תופעה נפוצה בגרמניה זמן רב לפני עלות הנאצים לשלטון. האם יש הוכחות כלשהן לדעיכת כוחה אחרי מלחמת העולם הראשונה? בניגוד לדימוי השגור, כאילו נמנע המשטר הנאצי מהאוכלוסייה הבעת דעות, ידוע שרבים בציבור לא חששו להתבטא בעניינים עקרוניים, כולל השמעת ביקורת על המשטר. הדוגמה הבולטת היא ההתנגדות לרצח החוסים במוסדות לנפגעי נפש, מדיניות שכונתה "המתת חסד". לאחר שקמה סערה, הסכימה ההנהגה הנאצית לחדול מכך, לפחות למראית עין. מדוע לא היתה התנגדות ציבורית לרצח היהודים? מה משמעות העובדה שאפילו רבים מן המתנגדים למשטר (והם לא היו רבים) היו נגועים באנטישמיות? גולדהגן טועה באומרם שהוא מצא את ההסבר לשואה, אך שאלותיו מדגישות שוב את העובדה שגם קודמיו טרם הצליחו.

כל מה שנאמר כאן אין בו כדי להסביר את הסערה העצומה שמעורר הספר. לו היה מדובר בהצגה שטחית וחד-ממדית של ההיסטוריה בלבד, מדוע היה צורך בקול צעקה? מאימתי מתייצבים חשובי ההיסטוריונים כדי להוקיע ספר שלומיאלי? האם ייתכן הסבר עמוק יותר להתנגדות? את הניסוח הברור ביותר של ההתנגדות ניתן למצוא בביקורתה של ד"ר גולי נאמן-ערד, "הפשטנות הבלתי נסבלת של הפרשנות" ("הארץ", 8.5.96). היא מסכמת את ההתנגדות לתיזה של גולדהגן: "בגישה זו יש יותר מאשר תזכורת לתפיסת הנאצים את היהודים כיצורים לא אנושיים, שיהשכל הישרי דוחה את הגדרתם כבני אדם. גרוע מכך, הכותב דוחה מכל וכל את האמת ההיסטורית המוכחת, שלפיה קנאות, חוסר סובלנות ושנאה אינן אופיי לאומי כי אם חלק מהטבע האנושי... השואה היתה מעשה ידי בני אדם".

במלים אחרות: גולדהגן, כאשר הוא מנסה לומר שהיה גורם מסורת-גרמני לשואה, נגוע בעצמו במודל החשיבה שאיפשר לנאצים לרצח, הרי הוא המודל המייחס רוע לעם מסוים. כדי להישמר מכל משמר מפני חשיבה כזאת, מעדיפה נאמן-ערד, כמו רבים מעמיתיה, להשליך את היכולת לבצע שואה על כל בני האדם. אסור לחלק את האנושות לקבוצות טובות יותר וטובות פחות; כדי להימנע מכך, יש להקפיד לראות את כל האנושות כשווה וכבעלת פוטנציאל שווה הן לטוב והן לרע. קו מחשבה תמוה זה הגיע זה מכבר לדרגת עיקר אמונה, ואדם כגולדהגן שיעז לערער עליו, יש להשליכו מן המחנה ולהוקיעו על דמיונו לנאצים עצמם. עד כדי כך. ניתן להמחיש את החולשה הלוגית של העמדה הזאת בעזרת משל מתחום הפרט. אבות המכים באכזריות את ילדיהם, כך מספרים לנו הסוציולוגים, הם תופעה הקיימת בכל חברה אנושית, ובכל המגזרים. ואף-על-פי-כן, אין מי שטוען ברצינות שכל אב הוא מכה פוטנציאלי של ילדו. יתרה מזאת: חוקרי התופעה משוכנעים שיש קשר אמיתי, גם אם לא חד-ערכי, בין נסיבות ילדותו של האב להתנהגותו כהורה. כלומר, משפחות מסוימות מועדות לפרוענות יותר מאחרות. אמנם אבהות היא תופעה אוניברסלית, אך הנסיבות המיוחדות שעיצבו את זהות האב הן הקובעות אם יכה את ילדו. גולדהגן מרגיז את מבקריו כשהוא טוען כי הגרמנים היו אנטישמים: הרי זאת פשטנות! תחת זאת, הם מספרים לנו ש"הטבע האנושי" מכיל קנאות, חוסר סובלנות ושנאה. לואת לא נקרא פשטנות! האם מי שמתרעים מפני אידיאולוגיה אצל גולדהגן נקיים ממנה בעצמם? היו שטענו שגולדהגן מחזיר את המחקר 30 שנה אחורנית, להסברים מיושנים על "דרך מיוחדת" (Sonderweg) שבה צעדה ההיסטוריה הגרמנית. אילו היו ההסברים שבאו מאז טובים יותר, ינחא. כיוון שלא, ועדיין איננו יודעים להסביר מדוע היתה השואה, ראוי להתייחס ברצינות לניסיון הזה. אם יש משהו ברור שניתן ללמוד מן הסיפור על הנאצים, הרי זה שאין להעדיף אידיאולוגיה על חיפוש האמת.

הכותב הוא מנהל ארכיון יד ושם

לא יוקם סופרמרקט באושוויץ

מחאת מכל רחבי העולם נשמעות כבר תקופה ארוכה בעקבות הכוונה להקים מרכז קניות (סופרמרקט) סמוך למחנה המוות אושוויץ-בירקנאו. המחאה התעצמה בעקבות הפגנה שקיימו במקום גלוחי ראש אנטישמיים, שהביעו תמיכה בבניית המרכז המסחרי. בעקבות הידיעות בנושא פנה יו"ר הנהלת יד ושם, אבנר שלו, אל ראש ממשלת פולין, ולדז'מיז' צימושב'ץ, ואל יו"ר המועצה הבינלאומית של מוזיאון אושוויץ, פרופ' ולדיסלב ברטושבסקי, והביע את מחאתו על הבנייה המתוכננת באתר.

פרופ' ישראל גוטמן, ראש המכון לחקר השואה ביד ושם וסגן יו"ר המועצה הבינלאומית של מוזיאון אושוויץ, חזר באחרונה משיבת חירום של נשיאות המועצה, שנערכה בוורשה בראשות פרופ' ברטושבסקי ודנה בתוכניות הבנייה. פרופ' גוטמן, שייצג את יד ושם, הציע למועצה להקפיד על שמירת חגורת חיץ של כ-500 מטר סביב המחנה. בשטח זה לא תבוצע כל בנייה, וכך יימנע חילול זכרם של הקורבנות. בפרוטוקול הרשמי של ישיבת הנשיאות, שהגיע לידי יד ושם, נקבע כי הנשיאות מאשרת אך ורק הקמה של מזנון וחנות לממכר גלויות וספרים בנושאים הקשורים למחנה. בפרוטוקול מופיעה גם דרישה להקים ארגון ממוסד, שיטפל בנושאים הנוגעים לפיתוח ולשינויים בעיר אושוויץ, בשל החשיבות הכלל אנושית שנודעת לאתר. הארגון יכלול את נציגי השלטון המרכזי והמוניציפלי ומומחים מן האקדמיה. שלו גוטמן הביעו את ביטחונם בכך שהמועצה הבינלאומית, שהיתה לעזר רב בשימור האתר במהלך השנים, תשכיל לנועו כל בנייה שאין לה קשר להנצחה.

גם ממשלת פולין הודיעה, כי התחייבה בפני אונסק"ו לשמור על מחנה אושוויץ ועל חגורת החיץ שסביבו, בשל היותו "המקום המשמעותי ביותר לזיכרון האנושי-ההיסטורי של המין האנושי". בעקבות הסערה שחוללה הפרשה, הוצע בפולין תיקון לחוק הנוגע לחופש המחאה, ולפיו ייאסר קיום אסיפות והפגנות שאין להן קשר להנצחת הקורבנות ליד מחנות ההשמדה.

הכנס הבינלאומי הראשון בישראל על הוראת השואה, 17-14 באוקטובר 1996

שנים של עשייה חינוכית בנושא השואה הניבו מספר רב של תוכניות לימוד. במקביל, צצו ועלו שאלות רבות וסבוכות. סוגיות החינוך והוראת השואה תעמודנה במרכז הכנס הבינלאומי הראשון שייערך בישראל, ביד ושם, בנושא "חינוך והוראת השואה", בין 14 ל-17 באוקטובר 1996. מטרת הכנס, כפי שהוגדרו בידי המארגנים, הן העמקת הקשר בין המרכזים העוסקים בהוראת השואה ברחבי העולם; הצגת תמונת מצב עדכנית של הוראת השואה, ובכלל זה בחינת תוכניות לימודים, סביבה לימודית, סגלי ההוראה וציבורי הלומדים; חשיפת גישות וחומרי למידה שונים הקשורים בהוראת השואה; הצעת כיווני מחשבה ופעולה לנוכח האתגרים שמזמן העתיד בתחום הוראת השואה לאור ההתפתחויות בארץ, בעולם היהודי ובעולם כולו בשנים הקרובות; וכן הכרת יד ושם - ייעודו, תפקידיו והמערך החינוכי שלו.

ככנס יוצגו עבודות מחקר ותוכניות לימוד מתחומים שונים: היסטוריה, סוציולוגיה, אמנות וכן סרטי קולנוע, סרטי וידאו, מחשבים ותוכניות מולטימדיה. תוכנית הכנס, הנתמך בידי המכון לחקר השואה ביד ושם, כוללת בדיקה לעומק של הוראת השואה בישראל, בארצות הברית ובאירופה, באמצעות הצגת עבודות שנעשו במרכזי מחקר שונים בעולם.

שפות הכנס: אנגלית ועברית. למידע נוסף אפשר לפנות אל לאה רושקובסקי, מתאמת הכנס, יד ושם, ת.ד. 3477 ירושלים 91034, טל. 02-751612/13/93.

"לכל איש יש שם" - הנצחה ב-168 קהילות בארה"ב

יו"ר הקונגרס האמריקאי, ניוט גינגריץ, העניק השנה את חסותו למעמד הקראת שמותיהם של קורבנות השואה ב-168 קהילות יהודיות בכל רחבי ארצות הברית. המפעל נערך זו השנה השביעית ביום הזיכרון לשואה ולגבורה ברחבי ישראל ובתפוצות.

מפעל ההנצחה הזה, הקרוי "לכל איש יש שם", נועד להשיב לנספים את שמותיהם ולהנציחם כיחידים בני אנוש ובעלי זהות. מעמד הקראת השמות בארץ התקיים בכנסת וביד ושם, במעמד ראשי המדינה, וכן בכל רחבי ישראל: בבתי הספר, במוסדות ההנצחה, במחנות צה"ל ועוד.

בוועדה הבינלאומית של "לכל איש יש שם" חברים הוגה הרעיון, חיים רוט, ונציגי יד ושם, ההסתדרות הציונית העולמית, הקונגרס היהודי העולמי, בני-ברית, המועצה למען יהודי ברית המועצות ומשרד החוץ. הוועדה, הפועלת בחסותו של יו"ר הכנסת, אירגנה גם השנה את מעמד הקראת שמותיהם של הנספים במאות קהילות בתפוצות.

מפות גרמניות נדירות באוסף ספריית יד ושם

לפני 55 שנה, ב-22 ביוני 1941, פלשו כוחות הצבא הגרמני לברית המועצות והחלו במסע הרג המוני ושיטתי של יהודים בערים ובכפרים שכבשו. ההכנות לפלישה, שכונתה "מבצע ברברוסה", כללו גם הפקת מפות טופוגרפיות וספרי הדרכה על אזורי היעד. המפות הוכנו בידי המחלקה הקרטוגרפית של הצבא הגרמני. ספרי ההדרכה והמפות כללו, בנוסף לתיאור הכבישים ומסילות הברזל, מפות עירוניות של האזורים שיועדו לכיבוש. ספריית יד ושם, שהיא הגדולה בעולם המתמחה באיסוף חומר כתוב מתקופת השואה, אוצרת כיום יותר מ-70,000 כותרים. באחרונה רכשה אוסף מפות נאציות ששימשו את הצבא הגרמני בעת "מבצע ברברוסה". האוסף כולל מפות מפורטות של בלרוס, לרבות הערים ביאליסטוק, בובריסק, גרודנו ומינסק, שבהן חיו מאות אלפי יהודים לפני השואה. רכישה זו היא

תרומה חשובה ביותר לאוסף המקורות הגיאוגרפיים שכבר קיים בספרייה. ד"ר רוברט רוזט, מנהל ספריית יד ושם: "מפות אלה הופקו לשם הקלת ההתמצאות של הכוחות הנאציים בשטחים שנכבשו. הן היוו כלי עזר לאיתור היהודים והשמדתם. לימוד מפות אלה הוא כלי עזר חשוב בידי חוקרי השואה". עוד מוסיף ד"ר רוזט, כי לאוסף המפות יש גם ערך מעשי וסנטימנטלי עבור ניצולי שואה שהתגוררו באזורים אלה. "בעזרת המפות הם יכולים לעקוב אחר המיקום הגיאוגרפי של יישובים שכבר נעלמו מהמפה, שבהם גרו קרוביהם ומהם נלקחו אל מותם בידי הנאצים ומשתפי הפעולה המקומיים". בספריית יד ושם מצויים כיום כ-50 סטים של המפות מאותה התקופה.

תרומה חשובה ביותר לאוסף המקורות הגיאוגרפיים שכבר קיים בספרייה. ד"ר רוברט רוזט, מנהל ספריית יד ושם: "מפות אלה הופקו לשם הקלת ההתמצאות של הכוחות הנאציים בשטחים שנכבשו. הן היוו כלי עזר לאיתור היהודים והשמדתם. לימוד מפות אלה הוא כלי עזר חשוב בידי חוקרי השואה". עוד מוסיף ד"ר רוזט, כי לאוסף המפות יש גם ערך מעשי וסנטימנטלי עבור ניצולי שואה שהתגוררו באזורים אלה. "בעזרת המפות הם יכולים לעקוב אחר המיקום הגיאוגרפי של יישובים שכבר נעלמו מהמפה, שבהם גרו קרוביהם ומהם נלקחו אל מותם בידי הנאצים ומשתפי הפעולה המקומיים". בספריית יד ושם מצויים כיום כ-50 סטים של המפות מאותה התקופה.

פיתוח יד ושם (המשך מעמ' 8)

6. שיפור השירות למבקרים באתר: אנו עוסקים כעת בארגון מכלול השירותים באתר. תוכנית הפיתוח כוללת מערך כניסה: כיכר ומבנה מבואה, שיקשרו בין החולין של הרחוב העירוני לבין מקדש המעט של הר הזיכרון. עמידה באתרי תוכנית 2001 תסייע לנו לעצב את מורשת הזיכרון של הצעירים באלף השלישי לא רק מתוך לימוד ספרי ההיסטוריה אלא גם מתוך מפגש מוחשי עם חומרי העדות. 45 מיליון דולר הוקצבו לביצוע התוכנית. חלקה של ממשלת ישראל יהיה כשליש מהעלות. יתר ההוצאות יכוסו בידי ועדת התביעה, שהשתתפה בהקמת יד ושם. זו תהיה שותפה מרכזית במימוש התוכנית. כן ישתתפו אנודות היידיים של יד ושם בעולם וב ישראל.

יד ושם Yad Vashem

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

יו"ר המועצה הבינלאומית: ד"ר יוסף בורג

יו"ר ההנהלה: אבנר שלו

סגן יו"ר ההנהלה: יוחנן ביין

מזכיר כללי: ישי עמרמי

חברי הנהלת יד ושם:

לידה אולמרט, ד"ר אבי בקר, ד"ר יואל ברום, חנוך ברטוב, פרופ' ישראל גוטמן, סטפן גרייק, אברהם דובדבני, אילי זבורובסקי, שלמה להט, ראול ספורטה, דב פודר, יוסי פלד, נח פלוג, חיים קוברסקי, חיים קליין, דיר גלי קרן, דיר שמשון שושני, שרה שטרן-קטן

מערכת כתב העת:

עורכת: אביטל בר

רכזת המערכת: גלית אברגיל

כתבת ראשית: מיכל מוריס קמיל

חבר מערכת: ישראל כהן

תרגום: שמעון בינגמן

עורכת לשונית: גליה עברון

יועץ מדעי: פרופ' ישראל גוטמן

יועץ וסיוע: רחל ברקאי

אפרים קיי
יעקב לזוביק
ד"ר רוברט רוזט
שמחה צאלח
מוטי שלם

צילום: יצחק הררי

ששון טירס - תו-אור

לב לוינסון

הפקה: אריאלה שני

עיצוב: מינה פורטנוב-משקן

הדפסה: דפוס ע.ר. בע"מ

כתובת המערכת:

כתב העת יד ושם, ירושלים
ת.ד. 3477 ירושלים 91034
טלפון: 02-751666, פקס: 02-433511

1996: שנה פורייה באגודות ידידי יד ושם
בארץ ובעולם

גגגגגגג
ידידי יד ושם

שלמה להט בבית הנשיא

הצלת אמנות השואה

שיא המדינה, עזר וייצמן, ורעייתו ראומוה ערכו באחרונה קבלת פנים שבה לקחו חלק אנשי חברה וכלכלה בכירים, לרגל הקמת אגודת הידידים הישראלית של יד ושם, שתפעל במסגרת קרן יד ושם. בראש אגודת הידידים עומד שלמה להט (צ"ץ). שמחה צאלח, העומדת בראש מחלקת הפיתוח של יד ושם, משמשת מנכ"ל הקרן. שלמה להט: "הצבנו לעצמנו מטרה לגייס שלושה מיליון דולר בשלוש השנים הבאות, כדי להציל מרחבי תבל יצירות אמנות מתקופת השואה ולהביאן לישראל ברגעים האחרונים שנתרו". הצלת יצירות האמנות היא הפרויקט הראשון שלקחה על עצמה אגודת הידידים. למשימה זו נודעת חשיבות רבה הן בשל ערכן האמנותי וההיסטורי הרב של היצירות והן בשל היותן נדבך משמעותי במאבק במכחישי השואה. הציוורים והפסלים שנוצרו בזמן השואה יכולים לשמש כלי נוסף, שבעזרתו אפשר לחוש את המצוקות והקשיים שהעיקו על היהודים תחת הלחץ והאימה הנאציים, בתקופה שאין דומה לה בהיסטוריה האנושית. להצגת יצירות אמנות אלה ביד ושם יש חשיבות לאומית והיסטורית. ליד ושם יש תפקיד חשוב ביותר באחדות הלאומית שלנו", אמר הנשיא וייצמן בקבלת הפנים.

אגודת ידידי יד ושם בישראל

מאז ההכרזה על ייסוד האגודה הישראלית, שחברים בה בכירים במשק ובכלכלה הישראלית, אישים ידועים וכל מי שמורשת השואה ויד ושם קרובים ללבו, נאספו במשך ששה חודשים תרומות של כרבע מיליון שקל המיועדות למבצע הצלת אמנות השואה. מלבד זאת ניתנו התחייבויות לתרומות בשנים הבאות. מדובר בכמה עשרות תורמים, הראשונים שנענו לקריאה, והם רק חיל החלוץ לבאים.

- חברת דיגיטל אקוויפמנט (דק) בע"מ** תרמה להפקה של ערכת לימוד לתלמידי בתי הספר בארץ. הערכה, בנושא "ילדי טהרן", מבוססת על יומנו של מילק ומגוללת את סיפור המבצע להצלתם של הילדים היתומים מפולין והעלאתם ארצה בתקופת השואה בידי מחלקת הנוער והחלוץ של הסוכנות היהודית.
- עו"ד **משה מורת** תרם תרומה נכבדה ביותר לפרויקט איסופם ומחשובם של שמות ששת מיליון הנספים בשואה, שיונצחו ב"היכל השמות" ביד ושם.
- ארגון עולי אוסטרוב-מזוביץ**, באמצעות הגב' **שושנה קושניץ** והגב' **לאה שושני**, תרם להקמתה של קרן מלגות, שבאמצעותה יוענקו מלגות לתלמידי תיכון שיכתבו עבודות גמר בנושא השואה.
- חברת "קר-גל"** העניקה את חסותה להפקת הגיליון הראשון של המגזין "יד ושם ירושלים", המופיע בשפה האנגלית ומופץ ב-12 מדינות בקרב כ-10,000 איש.
- ב-28 במארס 1996 התקיימה קבלת פנים וארוחת ערב בבית משפחת **צ'ייטן וסנהלי מהטה** בתל-אביב. בקבלת הפנים השתתפו אישים, אנשי עסקים וחברים, שהביעו את הסכמתם להצטרף לאגודת ידידי יד ושם בישראל. יו"ר קרן יד ושם, **שלמה להט**, ויו"ר הנהלת יד ושם, **אבנר שלו**, הציגו את מטרות האגודה וסיפרו על המבצע שקיבלה על עצמה: הצלת אמנות השואה. במהלך הערב הוצגו יצירות אמנות מקוריות מהמוזיאון לאמנות ביד ושם, המהוות דוגמה ליצירות שיירכשו בכספי התרומות שיאספו בישראל.

ידידי יד ושם בעולם

- המחצית הראשונה של שנת 1996 היתה תקופה פורייה באגודות ידידי יד ושם ברחבי העולם.
- אגודת ידידי יד ושם בארצות הברית**, בראשות היו"ר **אילי זבורובסקי**, חידשה באחרונה את פעילותה בלוס אנג'לס ובחוף המערבי. בראשית חודש יוני התקיים מפגש חגיגי במעמד **אברהם (אייב) שפיגל**, סגן יו"ר האגודה הפעיל מאוד לטובת יד ושם, שתמיכתו ותמיכת רעייתו, **אדית**, סייעה בהקמת אתר ההנצחה "יד לילד" ביד ושם. כן נכחו באירוע **ריטה שפיגל** ונציגי הדור השני לניצולי השואה.
- אירוע מיוחד נערך באחוזתו של **משולם ריקליס** בלוס אנג'לס במטרה לתמוך בהשלמת בנייתו של הארכיון החדש של יד ושם ולסייע ברכישת ציוד ובשדרוג מערכת המחשוב הכוללת של יד ושם, שהיא חלק מתוכנית האב "יד ושם 2001".
- בפגישת הנהלה של **אגודת הידידים האמריקאית** הוחלט לתמוך בפרויקטים נוספים ולהגביר את המעורבות בפעילות הכללית של יד ושם, לרבות הקמת סניפים נוספים ברחבי ארצות הברית. **דון אדלמן**, שסיים באחרונה השתלמות ביד ושם, מונה למנהל המשרד הראשי בניו-יורק.
- סיועם הנדיב של **רות וד"ר פליקס זנדמן**, הנשיא והמייסד של קונצרן האלקטרוניקה הבינלאומי "יוש" ורעייתו, איפשר את הקמתה של "כיכר המשפחה" ביד ושם. הכיכר תשמש כניסה נאה ומרווחת לציבור התלמידים, החוקרים והמבקרים שיבואו בשערי בית הספר המרכזי להוראת השואה ובניין הארכיון.
- אגודת הידידים בפנמה** חידשה באחרונה את פעילותה. האגודה ממקדת את פעילותה בנושא החינוך למורשת השואה בפנמה.
- מרכז חינוך על שם **הילו וקלרה אוסטפלד** נחנך בבקעת הקהילות ביד ושם. מרכז החינוך החדש יספק מכלול פעילויות חינוכיות הקשורות בלימוד השואה לתלמידי בתי הספר, קבוצות מבקרים וחיילים.
- חדר הקריאה והעיון בארכיון החדש יוקם בסיועה הנדיב של **משפחת שוורץ**.
- הרסט ניסטד**, ממנהלי "כריסטיטי" באירופה, שהוא ניצול שואה וידיד ותוק של יד ושם, מנהל משא ומתן בעזרת **אגודת הידידים ההולנדית**, בראשות **אב קרנסה**, על רכישת 63 רישומים של האמן היהודי אדולף אוסטנברג בעבור מוזיאון יד ושם.

פרסומים, תערוכות ואירועים

פרסומים חדשים

תמורות יסוד בעם היהודי בעקבות השואה - הרצאות בכינס הבינלאומי התשיעי של חוקרי השואה. עורך: פחמי ישראל בטמן, הוצאת יד ושם, ירושלים, תשנ"ו.

הספר עומד על השינויים היסודיים העמוקים, שחלו בעם היהודי בעקבות השואה. מאחר שלא ניתן להצביע על עומקה ומשמעותה של התמורה שחלה בלי להציג את מצב היהודים לפני המלחמה, מקדיש הספר מקום נרחב למדי למצב היהודים בדורות האחרונים לפני השואה - באירופה, בארצות הברית ובישראל.

חלק נכבד מן הספר עוסק בנושא הזיכרון: כיצד הפנימו היהודים את זכר השואה וכיצד נתנו לו ביטוי מבחינה דתית ובמישור של חיי היומיום. בספר נכללים גם פרקים הסוקרים את השתקפות הנושא ביצירותיהם של סופרים בני הארץ. במתן ההרצאות המופיעות בספר נטלו חלק היסטוריונים בולטים מהארץ ומח"ל, המתמחים בקשת נרחבת של תחומים הנוגעים לתקופת השואה ולהיבטיה.

למען חירותנו וחירותכם - הבונד בפולין 1939-1949. מאת דניאל בלטמן, הוצאת יד ושם, ירושלים, תשנ"ו, 1996.

הספר עוסק בתולדותיה של תנועת הבונד בפולין בתקופת השואה ואחריה. הוא בוחן, מתוך התבססות על תיעוד רחב, בחלקו בלתי ידוע עד כה, את דרכה של המפלגה במחתרת, את האידיאולוגיה המפלגתית העומדת בפני משבר, את פעילותה של הנהגת המפלגה בפולין, בארצות הברית ובבריטניה ואת ניסיונות השיקום של הבונד בפולין לאחר השואה. זהו ניסיון ראשון להביא את קורותיה של אחת התנועות החשובות בתולדות מזרח אירופה, בשנים האחרונות לקיומה כגורם פוליטי רב השפעה בציבור היהודי.

הגטו האחרון - החיים בגטו לודז' 1940-1944 בעריכת מיכל אונגר, הוצאת יד ושם, 1995, 193 עמ' (עברית ואנגלית).

הקטלוג סוקר את ההיסטוריה הטראגית של גטו לודז', הגטו האחרון ששרד באירופה. מסמכים, יומנים ותמונות נדירות

"שואה" בחברה הישראלית וברבדים השונים של השפה העברית, המנהיגות הדתית בשטחים הכבושים בידי הנאצים וחקר יומני שואה כז'אנר ספרותי.

יולי-אוגוסט '96

- ב-29 ביולי ייערך בבקעת הקהילות ביד ושם **קונצרט חזנות ושיירים מן הקהילות ומן הגטאות.** בקונצרט ישתתפו שניים מן החזנים הנודעים בעולם: ניצול השואה **יצחק גוטפרינד ולואיס דנטו.**
- ב-5 באוגוסט יתקיים **טקס האזכרה השנתי ליאנוש קורצ'אק,** המחנך היהודי שליווה את תלמידיו בדרכם האחרונה ונספה בטרבלינקה. הטקס, בשיתוף אגודת קורצ'אק, ייערך ליד אנדרטת קורצ'אק ביד ושם.
- ב-14 באוגוסט יופיע ביד ושם החזן המפורסם, יליד יוון, **אלברטו מזרחי,** דור שני לשואה. הוא יגיש **ערב חזנות ושיירים יהודיים** ביידיש ובלדינו בחסות הרב הראשי לישראל, הרב ישראל מאיר לאו.
- **הציבור מוזמן. פרטים במחלקת ההסברה וההנצחה, טל. 02-751614/5**

אירועים

טקס הענקת **פרס לספרות ילדים ונוער ע"ש ברונז** **ברנד ז"ל וחלוקת המלגות לתלמידי מחקר** על מחקרים בתחום השואה נערך ביד ושם בחודש יוני. המלגות ניתנו על מחקרים היסטוריים, הבוחנים סוגיות מרכזיות בתולדות השואה, ובכלל זה גם עבודות בנושאים בין-תחומיים, כגון משמעות המלה

יום הניצחון ביד ושם

הטקס הרשמי לציון הניצחון על גרמניה הנאצית נערך ביד ושם ב-8 במאי. לראשונה צוין התאריך כאירוע ממלכתי, על-פי החלטת הוועדה לענייני טקסים וסמלים

יום ניצחון של בעלות הברית על גרמניה הנאצית צוין בטקס ממלכתי ב-8 במאי 1996, ברחבה שליד אנדרטת הלוחמים בקמפוס יד ושם. בטקס השתתפו כ-2,000 חיילים ותיקים, פרטיזנים יהודים ומתנדבים

מהיישוב שלחמו בשורות הצבא הבריטי והבריגדה היהודית. הטקס אורגן בידי ארגון הלוחמים בנאצים, נציגי ארגון הפרטיזנים, נכי המלחמה בנאצים ויד ושם. הוועדה לענייני טקסים וסמלים של ממשלת ישראל, בראשות שר התיירות לשעבר עוזי ברעם, החליטה

להוסיף את 8 במאי ללוח האירועים הממלכתיים החל משנת 1996. את הטקס כיבד בנוכחותו ראש הממשלה באותה עת, שמעון פרס, ובמהלכו הועלה זכרם של מיליון וחצי החיילים היהודים שלחמו בצבאות בעלות הברית, הצבא האדום וכוחות ההתנגדות לצבא הנאצי. דברים לזכר הלוחמים נשאו יו"ר הנהלת יד ושם, תת-אלוף (מיל') אבנר שלו, נציג ארגון נכי המלחמה, אברהם כהן, ונציג לוחמי הבריגדה היהודית, ד"ר נתנאל לורד. בתום הטקס הונחו למרגלות האנדרטה זרי פרחים מטעם חסידי אומות העולם, הדור השני לניצולי השואה, יד ושם, צה"ל וממשלת ישראל. הטקס הסתיים בשירת התקווה, שלוותה בנגינת תזמורת צה"ל.